

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ЛОГІСТИКИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

**Методичні рекомендації з самостійної роботи студентів з опанування
навчального матеріалу
(для всіх напрямів)**

Укладач:

к.е.н., доц. Клименко В.В.,

Методичні рекомендації розглянуті та
Схвалені на засіданні кафедри
економічної теорії
Протокол № 12 від «26» серпня 2016 р.
Завідувач кафедри _____

Модуль 1. Вступ до економічної теорії. Загальні основи економічного розвитку

Тема 1. Вступ до економічної теорії

Програмні питання

Зародження економіко-теоретичних знань. Економіка як об'єкт вивчення економічної теорії. Загальні засади економічного розвитку. Мікроекономіка. Макроекономіка. Мегаекономіка. Еволюція економічної теорії: основні етапи та напрями розвитку. Політекономія. Економічна теорія. Економікс.

Предмет економічної теорії. Економічні категорії. Економічні закони та принципи господарювання. Механізм дії і механізм використання економічних законів. Економічна система.

Функції економічної теорії і її роль у формуванні економічного мислення. Економічна теорія - наукова основа економічної політики. Нормативна та позитивна економічна теорія. Єдність функцій економічної теорії.

Методи пізнання соціально-економічних явищ і процесів, їх класифікація. Загальнонаукові та специфічні методи економічних досліджень. Макро- і мікроекономічний аналіз.

Сучасні напрями розвитку економічної думки: провідні школи та концепції. Виникнення та розвиток економічної думки в Україні. Взаємозв'язок економічної теорії з гуманітарними, природничими і технічними науками, що вивчають суспільство та світ.

Мета вивчення теми – формування у студентів цілісного уявлення про функціонування економічної системи, визначення науки, що вивчає економічні явища та процеси – економічної теорії, знайомство студентів із загальнонауковим та специфічним методам економічних досліджень.

Студент повинен знати:

- об'єкт вивчення економічної теорії;
- предмет дослідження економічної теорії;
- сутність економічних законів;
- функції економічної теорії;
- роль економічної теорії у розвитку людського суспільства;
- визначення економічного способу мислення;
- методи економічного аналізу.

Студент повинен уміти:

- пояснити взаємозв'язок між економічними фактами, теорією і економічною політикою;
- аналізувати економічні явища та процеси, створювати прості економічні моделі;
- розпізнавати різні економічні школи і течії;
- використовувати отримані результати економічних досліджень на практиці.

Основні категорії і поняття

Економічна теорія, економіка, політична економія, економікс, макроекономіка, мікроекономіка, меркантилізм, класична політична економія, маржиналізм, марксистська політична економія, неокласична економічна теорія, кейнсіанство, інституціоналізм, монетаризм, предмет економічної теорії, функції економічної теорії, метод економічної теорії, економічна категорія, економічний закон, економічна модель, економічна політика.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. Термін “політична економія” у науковий обіг ввів:

- a) П.Самуельсон;
- b) Арістотель;

- c) А.Монкретьєн;
- d) А.Маршалл.

2. *Позитивна економічна теорія вивчає:*

те, що має бути;
реальні економічні явища та процеси;
позитивні тенденції в економічному розвитку;
жодна з відповідей не вірна.

3. *Ідеологом та провідником “монетаризму” був:*

- a) Дж.М.Кейнс;
- b) Арістотель;
- c) У.Петті;
- d) М.Фрідмен.

4. *Коли досліджується економіка як цілісна система, то має місце аналіз:*

- a) макроекономічний;
- b) мікроекономічний;
- c) позитивний;
- d) нормативний.

5. *Нормативна економічна теорія включає:*

- a) оціночні судження про стан економічного розвитку;
- b) наявні факти та процеси економічного розвитку;
- c) спільне та відмінне в різних економічних системах;
- d) те, що має бути в тій чи іншій економічній системі.

6. *Мікроекономіка – це наука про:*

- a) закономірності функціонування та розвитку світової економіки в цілому;
- b) закономірності функціонування та розвитку національної економіки;
- c) поведінку економічних суб’єктів первинної ланки;
- d) методологію вивчення економічної науки.

7. *Макроекономіка вивчає:*

- a) поведінку економічних суб’єктів первинної ланки;
- b) закономірності функціонування та розвитку світової економіки в цілому;
- c) закономірності функціонування та розвитку національної економіки;
- d) методологію вивчення економічної науки.

8. *Об’єктом економічної теорії є:*

макроекономіка;
мікроекономіка;
мегаекономіка;
усі відповіді вірні.

9. *Економічна політика – це:*

- a) система заходів держави, спрямованих на розвиток економіки в інтересах суспільства;
- b) сукупність поглядів, уявлень людини про економічну реальність;
- c) наукове обґрунтування економічних явищ та процесів;
- d) жодна з відповідей не вірна.

10. *Основними видами економічних моделей є:*

короткострокові та довгострокові;
макроекономічні та мікроекономічні;
статичні та динамічні;
усі відповіді вірні.

Б) питання для самоконтролю:

1. Що вивчає економічна теорія, які основні етапи її розвитку?
2. Назвіть сучасні економічні школи та течії, в чому, на ваш погляд, основні відмінності між ними?
3. Визначте предмет економічної теорії, як змінювалися погляди на предмет економічної теорії у процесі розвитку економічної науки?
4. Дайте визначення економічній категорії, економічного закону, назвіть основні з них.
5. Розкрийте функції економічної теорії. Охарактеризуйте кожен з них. Чому, на вашу думку, потрібно вивчати економічну теорію?
6. Назвіть загальнонаукові та специфічні методи пізнання економічної дійсності. Охарактеризуйте метод економічного моделювання.
7. Яка роль та місце економічної теорії у системі економічних наук?
8. Який взаємозв'язок економічної теорії та економічної політики? Яке практичне значення має ця наука?

В) питання для дискусії:

1. Методологія економічної теорії – логіка пізнання її предмету. Дискусії навколо визначення предмету зазначеної науки.
2. Формування економічного мислення у людини.
3. Форми пізнання та використання економічних законів та процесів.

Тема 2. Економічні цілі та проблеми суспільства. Економічні відносини власності

Програмні питання

Економічні цілі і рушійні сили суспільства. Виробництво як визначальний фактор потреб суспільства та їх розвитку. Суперечність між суспільними потребами і економічними ресурсами суспільства. Вибір альтернатив ефективного використання обмежених ресурсів та виробничих можливостей.

Економічні потреби суспільства, їх суть і структура. Економічні інтереси, їх сутність та суб'єкти. Взаємозв'язок інтересів і потреб.

Зміст та структурні елементи економічної системи. Типи і моделі економічних систем. Традиційна система. Ринкова економіка вільної конкуренції. Сучасна ринкова економіка. Соціально орієнтована ринкова економіка. Моделі організації національних господарств. Змішана економічна система. Командно-адміністративна система.

Економічні основи постіндустріального (науково-інформаційного) суспільства, тенденції його розвитку.

Правовий та економічний зміст власності. Суб'єкти та об'єкти відносин власності. Різноманітність форм власності та форм господарювання. Різновиди приватної та суспільної форм власності. Особливості акціонерної форми власності. Інтелектуальна власність.

Еволюція відносин власності. Новітні тенденції у розвитку відносин власності. Відносини та форми власності в Україні в період переходу до ринку. Роздержавлення та приватизація, їхня суть і відмінності.

Мета вивчення теми – формування у студентів знань щодо економічних цілей та рушійних сил економічного розвитку, закономірностей функціонування економічних систем, навчання студентів

вмінню приймати обґрунтовані рішення щодо вибору альтернатив ефективного використання обмежених ресурсів та виробничих можливостей країни, аналізувати відносини власності.

Студент повинен знати:

- основні економічні цілі суспільства;
- рушійні сили суспільного розвитку, їх структуру;
- сутність, структуру та типи економічної системи;
- концепції переходу до ринкової економіки;
- економічний та правовий зміст власності;
- механізм і форми реалізації власності;
- економічний зміст основних типів, видів і форм власності;
- зміст, принципи і форми здійснення роздержавлення і приватизації.

Студент повинен уміти:

- виділити основні економічні цілі в залежності від ситуації, що реально складається в економіці і суспільстві в цілому;
- визначити (за допомогою вибору критеріїв) тип економічної системи;
- визначити тип, вид і форму власності на окремому підприємстві, в галузі народного господарства, в економіці країни в цілому;
- аналізувати переваги і недоліки певних типів, видів і форм власності.

Основні категорії і поняття

Економічні цілі; ресурси; економічні потреби; економічні інтереси; господарські ресурси; крива виробничих можливостей; мотивація; економічний прогрес; науково-технічний прогрес; науково-технічна революція; цивілізація; економічна система; продуктивні сили; економічні відносини; господарський механізм; градуалізм; шокова терапія; власність як економічна і правова категорія; привласнення; відчуження; володіння; розпорядження; користування; об'єкти власності; інтелектуальна власність; суб'єкти власності; тип власності; вид власності; форма власності; роздержавлення; приватизація; приватизаційні папери; оренда; лізинг.

Завдання для самостійної роботи

A) тести:

1. Яке з визначень дійсних економічних потреб правильне?

- a) це потреби, що визначаються максимально можливим обсягом виробництва матеріальних благ і послуг за найсприятливіших умов, які могли б бути спожиті суспільством;
- b) це потреби, які задовольняються за оптимальних розмірів виробництва (за капіталізму — за значного недовантаження виробничих потужностей та армії безробітних);
- c) це потреби у формі задоволеного платоспроможного попиту.

2. Зазначте визначення, яке правильно характеризує соціальні потреби:

- a) це основні потреби у товарах і послугах, без яких неможливе існування людини;
- b) це потреби у здобутті освіти, отриманні медичних послуг, соціальному страхуванні, вихованні дітей тощо;
- c) це потреби у відвідуванні кіно, театрів, картинних галерей, розвитку особистості тощо.

3. В якому з положень неправильно названі основні типи економічних інтересів?

- a) приватні (індивідуальні);
- b) колективні;
- c) корпоративні;
- d) суспільні.

4. Коли почався науково-технічний прогрес?

- a) в період існування рабовласницького способу виробництва мав місце певний розквіт науки, що означає початок НТП;
- b) наприкінці XVIII — на початку XIX ст. в період промислової революції почалося швидке зближення наукового й технічного прогресу, що означало виникнення НТП;
- c) в останній третині XIX — на початку XX ст. мала місце електротехнічна революція, що започаткувала НТП.

5. *Зазначте найточніше й найлаконічніше визначення сутності НТР:*

- a) це революція в науці і техніці;
- b) це революція технологічного способу виробництва;
- c) це революція у продуктивних силах.

6. *В якому з положень неправильно названі основи інформаційного суспільства?*

- a) розвиток інформаційних технологій;
- b) мікропроцесорна революція;
- c) зростання загальноосвітнього і кваліфікаційного рівнів працівника.

7. *Головною ознакою сучасної змішаної економіки є:*

- a) наявність натурального виробництва, яке доповнює товарне;
- b) поєднання натурального та товарного виробництва;
- c) наявність ринкового та державного регулювання економіки без переважання одного з них;
- d) поєднання ручного, машинного та автоматизованого елементів у технологічному способі виробництва.

8. *Відмінною особливістю централізовано-планової економічної системи є:*

- a) директивне визначення державою основних параметрів діяльності підприємств;
- b) планування господарської діяльності підприємствами;
- c) державне регулювання економіки.

9. *Оренда підприємства обов'язково спричиняє:*

- a) зміну його власника;
- b) зміну користувача;
- c) зміни в технології виробництва.

10. *Роздержавлення — це:*

- a) перехід об'єкта у власність місцевих органів влади;
- b) передача майна в оренду з правом наступного викупу;
- c) відчуження державної власності на користь приватних осіб;
- d) передача функцій управління державною власністю місцевим органам влади або фізичним та юридичним особам;
- e) розподіл частини державної власності серед юридичних осіб.

Б) питання для самоконтролю:

1. Назвіть основні економічні цілі суспільства.
2. Які Ви знаєте рушійні сили суспільного розвитку? Що таке економічний прогрес?
3. Що таке потреба, економічна потреба? Класифікуйте потреби за різними ознаками.
4. Охарактеризуйте економічний інтерес. Як він виникає, на чому ґрунтується?
5. Дайте визначення науково-технічному прогресу і науково-технічній революції.
6. У чому полягає сутність економічної системи? Назвіть її структурні елементи.
7. Охарактеризуйте типи економічної системи: традиційна, ринкова, командно-адміністративна, змішана.

8. Дайте визначення власності як економічної і правової категорії, назвіть суб'єкти й об'єкти власності.
9. У чому полягають особливості корпоративної власності?
10. Розкрийте специфіку інтелектуальної власності.

В) питання для дискусії:

1. Дайте оцінку економічним реформам в Україні на основі порівняння:
 - а) вихідного й нинішнього стану економіки;
 - б) цілей, які ставились, і результатів, які одержали.
2. Співвідношення монетаристських, кейнсіанських та інституційних підходів у забезпеченні трансформаційних процесів в Україні.
3. Сутність і зміст ринкової економіки, що розбудовується в Україні.
4. Специфічні особливості розвитку економіки України в трансформаційний період.
5. Перспективи та пріоритети економічного розвитку України.
6. Порівняльний аналіз наслідків та соціально-економічної ефективності сертифікатної й грошової приватизації в Україні.
7. Світовий досвід зміни форм власності та його використання у процесі роздержавлення й приватизації в Україні.

Тема 3. Економічні блага, їх корисність. Теорія споживчої поведінки.

Програмні питання

Економічні блага. їх класифікація. Носії економічних благ. Кількісна і якісна оцінки блага. Економічний закон зростання потреб. Теорія поведінки споживача.

Корисність: сукупна і гранична. Функція корисності. Закон спадної граничної корисності. Споживчі переваги. Модель максимізації корисності. Правило максимізації корисності. Ефект доходу і заміщення. Крива байдужості. Гранична норма заміщення. Аксиоми уподобань.

Обмеження можливостей. Споживчий вибір і бюджетне обмеження. Рівняння бюджетного обмеження. Бюджетна лінія. Вплив зміни доходів і цін на поведінку споживача.

Рівновага споживача. Оптимальний кошик споживача. Крива «доход-споживання». Криві Енгеля для нормальних, нижчих та нейтральних благ. Крива індивідуального та ринкового попиту.

Мета вивчення теми – ознайомлення студентів із основами теорії поведінки споживача, визначення економічного поняття «корисність», аналіз впливу зміни доходів і цін на поведінку споживача та визначення шляхів досягнення рівноваги споживача.

Студент повинен знати:

- властивості економічних благ та їх класифікацію;
- умови і чинники, що визначають поведінку споживача на ринку;
- закон спадної граничної корисності;
- взаємозв'язок між вибором споживача та його бюджетом;
- ефект доходу і заміщення;
- від чого залежать споживчі переваги;
- правило максимізації корисності.

Студент повинен уміти:

- здійснити оцінку благ з позицій споживача;
- побудувати криву байдужості споживчих переваг;
- накреслити бюджетну лінію;
- побудувати криву "доход-споживання" і криві Енгеля для нормальних, нижчих та нейтральних благ.

Основні категорії і поняття

Економічне благо, потреба, корисність, сукупна корисність, гранична корисність, закон спадної граничної корисності, кардиналістська модель, ординалістська модель, набір товарів, аксіоми уподобань, крива байдужості, карта байдужості, принцип рівної корисності, ефект доходу, ефект заміщення, споживчий вибір, бюджетне обмеження, бюджетна лінія, правило максимізації корисності, крива «доход-споживання», нормальні блага, нижчі блага, крива Енгеля.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

Термін “корисність” у науковий обіг ввів:

- a) Є.Слуцький;
- b) І.Бентам;
- c) П.Вальрас;
- d) В.Джевонс.

2. Скорочення пропозиції товару веде до збільшення:

- a) Попиту на взаємодоповнюючі товари.
- b) Загального доходу продавця, якщо попит на товар є еластичним за ціною.
- c) Загального доходу продавця, якщо попит на товар є нееластичним за доходом.
- d) Попиту на цей товар.
- e) Попиту на взаємозамінні товари.

3. Загальна корисність збільшується, коли гранична корисність:

- a) Зменшується.
- b) Збільшується.
- c) Збільшується в повільному темпі.
- d) Збільшується або зменшується, але є величиною позитивної.
- e) Є величиною негативної.

4. Ефект заміщення — це зростання попиту на товар, викликаний:

- a) Зміною загального рівня цін на всі товари.
- b) Зміною в смаках споживача, що бажає купувати товари-замінники.
- c) Зміною в реальному доході, викликаному зниженням цін на товари, що купуються.
- d) Пропозицією нових замінників товару.
- e) Жодна з відповідей не є вірною.

5. Закон спадної граничної корисності означає, що:

- a) Відношення граничних корисностей до цін на предмети розкоші менше, ніж на товари першої необхідності.
- b) Корисність, принесена кожною наступною одиницею товару, убуває в міру збільшення кількості товарів, що купуються.
- c) Відношення граничних корисностей до цін однаково для всіх товарів.
- d) Корисність товарів, що купуються, убуває в міру збільшення доходу споживача.
- e) Жодна з відповідей не є вірною.

6. Споживча рівновага на карті байдужості — це:

- a) Будь-яке перетинання бюджетної лінії і кривої байдужості.
- b) Будь-яка точка на найвищій із кривих байдужості.
- c) Та точка, у якій нахил бюджетної лінії дорівнює нахилу дотичної їй кривої байдужості.
- d) Будь-яка точка, розташована на бюджетній лінії.
- e) Будь-яка точка, розташована на просторі, обмеженому бюджетною лінією.

7. Теорія споживчої поведінки припускає, що споживач прагне максимізувати:

- a) Різницю між загальною і граничною корисністю.
- b) Загальну корисність.
- c) Середню корисність.
- d) Граничну корисність.
- e) Кожну з перерахованих величин.

8. Щоб опинитися в стані рівноваги (тобто максимізувати корисність) споживач повинний:

- a) Не купувати недоброякісних товарів.
- b) Бути упевненим, що ціни всіх товарів, що купуються їм, пропорційні загальним корисностям.
- c) Врівноважувати граничні корисності останніх одиниць придбаних товарів.
- d) Бути упевненим, що ціна кожного товару дорівнює граничній корисності грошей.
- e) Розподіляти дохід таким чином, щоб останній долар, витрачений на купівлю якого-небудь товару, приносив такий само приріст корисності, як і долар, витрачений на покупку іншого товару.

Б) задачі:

1. Функція корисності споживача описується формулою $U = XY/2$, де X – обсяг споживання печива, а Y – обсяг споживання напою “Живчик”. Ціна 1 кг печива – 3 грн., а 1 л “Живчика” – 2 грн. Через підвищення ціни на борошно ціна печива зросла до 5 грн., а ціна напою не змінилася. Бюджет споживача 20 грн. на тиждень. Визначити:

- a) Обсяг оптимального споживання печива та “Живчика”.
- b) Розмір доходів, необхідних для досягнення того ж рівня корисності, що й до подорожчання печива.
- v) Ефект доходу та ефект заміщення.

2. Намалуйте криві байдужості для наступних споживачів:

- a) дошкільника Василя, який глибоко байдужий до вівсяної каші (X) та завжди намагається віддати її сестрі, але готовий з'їсти скільки завгодно картоплі-фрі (Y);
- б) дівчини Світлани, яка ненавидить вівсяну кашу (X), але обожнює солодощі (Y): без цукерок Світлана не з'їсть жодної порції вівсяної каші за тиждень, за 1 цукерку вона готова з'їсти 1 порцію каші за тиждень, за 3 цукерки - 2 порції, за 6 цукерок - 3, за 10 цукерок - 4 порції каші;
- v) школяра Петра, який любить напій “Живчик” (X) та морозиво (Y), але завжди готовий поміняти 1 пляшку “Живчика” на 7 порцій морозива;
- г) дівчини Марини, яка п'є чай (X) виключно з молоком (Y), причому у рівній пропорції;
- д) молодого бізнесмена Максима, який щодня відвідує ресторани з французькою (X) та китайською (Y) кухнею, але протягом тижня відвідує лише ресторан одного типу.

3. Бюджетна лінія споживача описується рівнянням $X+2Y=80$.

- a) Побудуйте бюджетну лінію;
- б) Визначте альтернативні витрати придбання додаткової одиниці товару X ;
- v) Як зміниться положення бюджетної лінії за інших рівних умов, якщо доходи споживача виростуть до 120 грн.

В) питання для самоконтролю:

- 1. Визначте зміст економічного блага. Чим економічні блага відрізняються від неекономічних?
- 2. Які підходи для пояснення поведінки споживача існують в економічній теорії?
- 3. Охарактеризуйте поняття корисність. Дайте визначення сукупної та граничної корисності. Що представляє собою теорія граничної корисності?

4. Побудуйте криву байдужості. Що представляє собою карта байдужості.
5. Дайте визначення принципу рівної корисності.
6. Чим відрізняються нормальні блага від нижчих?
7. Як вплине на функцію бюджетного обмеження домогосподарства прийняття рішення державою про введення податку на обсяг споживання товару чи про запровадження субсидій?

Г) питання для дискусії:

1. Корисність блага: економічна та фізіологічна.
2. Раціональність поведінки споживача: на скільки теоретична модель відповідає реаліям?

Тема 4. Теорія грошей

Програмні питання

Сутність грошей та їх властивості. Функції грошей. Теоретичні концепції виникнення грошей. Теорії грошей: металева, номіналістична та кількісна.

Грошовий обіг. Закони грошового обігу. Модель І.Фішера. Зміст поняття “грошова маса”. Структура грошової маси. Грошові агрегати.

Грошова система. Елементи грошової системи. Типи та види грошових систем. Сучасні тенденції розвитку грошової системи та сучасні види грошей.

Мета вивчення теми – ознайомити студентів із сучасною теорією грошей, принципами та законами функціонування грошової системи, інструментами та важелями грошової політики.

Студент повинен знати:

- визначення економічної категорії «гроші»;
- закони грошового обігу;
- структуру сучасних грошей;
- роль грошей для забезпечення ефективного функціонування ринкових відносин.

Студент повинен уміти:

- обчислити кількість грошей, необхідних для обігу;
- розрахувати показники грошової маси;
- визначити купівельну спроможність валют.

Основні категорії і поняття

Гроші, функції грошей, грошовий загальний еквівалент, міра вартості, масштаб цін, засіб нагромадження, засіб обігу, засіб платежу, монета, паперові гроші, вексель, банкнота, чек, кредитна картка, електронні гроші, грошова маса, закони грошового обігу, модель Фішера, грошовий агрегат, грошова система, типи грошових систем, конвертованість грошей, золотий монометалізм, біметалізм.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. Основна задача монетарної політики полягає у:
забезпеченні повної зайнятості населення;
забезпеченні стабільності цін;
забезпеченні зростання ВВП,
усе вище зазначене.

2. Новий автомобіль коштує 5000 у.о. Яку функцію в даному прикладі виконують гроші:

- a) засобу платежу;
- b) засобу обігу;
- c) міри вартості;
- d) засобу нагромадження.

3. Пропозицію грошей здійснюють:

підприємства та населення;
 держава через комерційні банки;
 держава через центральний банк країни;
 усі відповіді не вірні.

4. В якому з наведених прикладів гроші виконують функцію засобу платежу:

- a) родина купує новий будинок;
- b) родина відкриває розрахунковий рахунок у банку;
- c) члени родини отримують заробітну плату;
- d) родина відкладає гроші.

5. В якому з прикладів гроші виконують функцію засобу обігу:

особа купує продукти харчування;
 пенсіонер отримує пенсію;
 особа сплачує орендну плату за квартиру;
 особа повертає банку позику.

1. Операційний попит на гроші залежить від:

стану економіки та обсягу здійснюваних операцій;
 величини національного доходу;
 відсоткової ставки;
 величини ВВП.

7. Біметалізм - це:

- a) система, де роль загального еквівалента виконує золото;
- b) система, де роль загального еквівалента виконують благородні метали – золото та срібло;
- c) система, де роль загального еквівалента виконує срібло;
- d) усі відповіді не вірні.

Б) задачі:

1. Визначити: а) обсяг виробництва в країні по роках, б) якою була його динаміка:

- у другому році порівняно з першим;
- у третьому році порівняно з другим, якщо:

Рік	Грошова маса, млн. грн.	Швидкість обігу грошей, кількість оборотів за рік
1	1000	6,0
2	1200	6,2
3	1500	6,5

2. Розрахувати кількість грошей, необхідних для нормального розвитку товарно-грошових відносин, якщо сума цін реалізованих за рік товарів становить 900 млрд. грн., з них на 200 млрд. грн. продано в кредит з відстрочкою платежів до наступного року. Платежі, по яких настав строк оплати за операції, здійснені раніше, становлять 150 млрд.грн., взємопогашені платежі – 50 млрд. грн. Гроші роблять в середньому 8 оборотів за рік.

3. Визначте M0, M1, M2, M3, якщо в Україні у 2004 році:

- готівка	31318 млн. грн.
-----------	-----------------

- строкові депозити	38184 млн. грн.
- кошти на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті	18150 млн. грн.
- кошти клієнтів за трастовими операціями банків	643 млн. грн.

В) питання для самоконтролю:

1. Які основні функції грошей в ринковій економіці?
2. Що таке масштаб цін?
3. Як визначається купівельна спроможність валюти?
4. В чому різниця між чеком та банкнотою?
5. Дайте визначення поняттю «електронні гроші»?
6. Як розрахувати кількість грошей, необхідних для обігу?
7. Що визначають грошові агрегати? Які грошові агрегати використовуються в нашій країні?
8. До складу якого грошового агрегату включаються депозити?

Г) питання для дискусії:

1. Грошова реформа: теорія та практика. Грошова реформа в Україні.
2. Роль держави у встановленні рівноваги на грошовому ринку.

Тема 5. Ринок як економічна форма організації суспільного господарства.

Програмні питання.

Сутність ринку. Інституціональні основи і критерії ринкового господарства. Функції ринку.

Структура ринку. Соціально-економічна структура суб'єктів ринку як вираз різноманіття типів, видів і форм власності. Об'єктна структура ринку. Ринок споживчих товарів. Ринок засобів виробництва. Ринок робочої сили (праці). Ринок капіталу. Ринок цінних паперів. Валютний ринок. Ринок продуктів інтелектуальної діяльності, „ноу-хау”.

Інфраструктура ринку. Ринок як системна форма відносин вторинного привласнення, економічної реалізації власності на об'єкти ринкового обігу.

Теорія конкуренції. Досконала та недосконала конкуренція. Методи цінової і нецінової конкуренції.

Позитивні і негативні властивості ринку. Еволюція ринку: шляхи побудови ринкової системи. Типи ринкових систем. Сучасні моделі ринкового господарства.

Формування ринкової економіки в Україні.

Мета вивчення теми - оволодіння студентами принципами і законами ринку, а також стимулами розвитку, притаманними ринковій формі організації суспільного господарства., формування у студентів глибоких знань щодо функціонування окремих видів ринку та шляхів розбудови ринкової економіки.

Студент повинен знати:

- головні принципи вільного ринку;
- критерії функціонування ринку як форми організації суспільного господарства;
- різноманітні види ринків та особливості їх функціонування;
- головні об'єкти ринкової інфраструктури;
- відмінності між вільним ринковим господарством і соціально-орієнтованою економікою;
- моделі формування ринкової системи;
- основи теорії конкуренції;
- особливості розбудови ринкової економіки в Україні.

Студент повинен вміти:

- розрізняти умови і особливості функціонування ринку споживчих товарів, ринку засобів виробництва, ринку робочої сили, ринку капіталу, ринку цінних паперів та валютного ринку;
- оцінити позитивні і негативні властивості ринку;
- орієнтуватися у методах і прийомах ведення конкурентної боротьби в умовах сучасного ринку;
- порівняти ефективність та соціально-економічні наслідки моделей ринку, що набули розвитку в різних країнах світу;
- визначити вплив історико-культурних та політичних факторів на умови формування ринкової економіки та особливості перехідного етапу.

Основні категорії та поняття

Ринок; ринкове господарство; система ринкової організації суспільного господарства; структура ринку; ринок; змішане ринкове господарство; соціальне ринкове господарство; ринок споживчих товарів та послуг; ринок капіталу; ринок засобів виробництва; ринок грошового капіталу; ринок цінних паперів; ринок праці (робочої сили); ринок продуктів інтелектуальної діяльності; ринок „ноу-хау”; валютний ринок; інфраструктура ринку; ринкові інструменти; ринкова кон’юнктура; ринковий простір; регіональний ринок; національний ринок; міжнародний ринок; товарний обіг; конкуренція; конкуренції, види конкуренції, цінова і нецінова конкуренція; трансакційні витрати.

Завдання для самостійної роботи

A) тести:

1. Яка з означених характеристик не відноситься до ринкової економіки?

- a) Конкуренція;
- b) Централізоване планування;
- c) Приватна власність;
- d) Свобода підприємницького вибору.

2. За наявності багатьох недоліків у цінового ринкового механізму є одна перевага. Вона виражається:

- a) В наявності особистої свободи у всіх суб’єктів ринку;
- b) В стабільному розвитку економіки;
- c) В рівному розподілі доходів;
- d) В ефективному розподілі ресурсів.

3. Проблема „яки чином виробляти” в ринковій системі господарювання вирішується:

- a) На основі обсягу і динаміки споживчого попиту, котрі визначаються через кінцеві ціни на продукт;
- b) Через потяг виробників до отримання прибутку і, отже, до мінімізації витрат виробництва;
- c) Через застосування у виробництві виключно нового устаткування;
- d) Через запровадження спеціалізації виробництва на тлі застосування різних технологій.

4. Якою має бути принаймні мінімальна частка приватної власності, щоб господарська система певної країни могла бути визначена як ринкова?

- a) 10 відсотків;
- b) 20 відсотків;
- c) 30 відсотків;
- d) 70 відсотків.

5. До якого типу ринкової економіки належить сучасна економіка України?

- a) до соціально-орієнтованої ринкової економіки;
- b) до змішаної економіки;
- c) до вільної ринкової економіки;
- d) до адміністративної економіки.

б. Прикладом конкурентного ринку може бути:

- a) Ринок нафти.
- b) Ринок сільськогосподарської продукції.
- c) Ринок мобільного зв'язку.
- d) Ринок залізничних послуг.

Б) питання для самоконтролю:

1. Які основні риси ринкової організації господарства?
2. Хто, на вашу думку, є суб'єктом ринку і що є об'єктом ринкових відносин?
3. Які переваги і недоліки ринкового механізму господарювання?
4. Обґрунтуйте, чому відносини власності є визначальними у формуванні ринкового механізму.
5. Назвіть спільні і відмінні передумови існування ринку і товарного виробництва.
6. Яка роль цінового механізму і конкуренції в ринковій економіці?
7. Які функції виконує ринок?
8. Які види ринків ви можете назвати?
9. Що таке інфраструктура ринку, і яку роль вона відіграє в організації і функціонуванні ринкових відносин?
10. Визначте поняття «конкуренція».
11. Які методи цінової і нецінової конкуренції вам відомі?
12. Охарактеризуйте основні напрями конкурентної політики держави.
13. Назвіть найбільш відомі моделі ринкової економіки. Чим вони різняться?
14. Що являє собою модель соціального ринкового господарства?

В) питання для дискусії:

1. Вільне ринкове господарство і соціально орієнтована ринкова економіка.
2. Порівняльний аналіз Німецької моделі економіки і моделі економіки України.
3. Форми, цілі і межа державного регулювання в ринкових економічних системах.
4. Формування конкурентного середовища в українській економіці. Співвідношення конкурентного та монопольного секторів.
5. Антимонопольна політика держави як запорука ефективності економічних перетворень.

Тема 6. Теорія попиту і пропозиції

Програмні питання

Попит, пропозиція і ціна – основні елементи ринкового механізму. Сутність ринкового механізму.

Сутність попиту. Взаємозв'язок попиту та потреб. Попит та величина попиту. Фактори, що визначають величину попиту. Закон попиту. Крива попиту. Еластичність попиту за ціною. Еластичність попиту за доходом. Перехресна еластичність попиту. Класифікація товарів за критерієм еластичності попиту.

Пропозиція. Взаємозв'язок пропозиції та виробництва. Величина пропозиції. Закон пропозиції. Крива пропозиції. Нецінові фактори пропозиції.

Ринкова рівновага. Рівноважна ціна. Фіксовані ціни. Наслідки фіксації цін. Вільний рух цін – основний регулятор збалансування попиту і пропозиції. Ринковий механізм як механізм регулювання відносин привласнення, реалізації власності.

Мета вивчення теми – формування у студентів глибоких знань щодо змісту попиту і пропозиції на ринку певного товару та способів їх координації і взаємоприспосовування задля досягнення ринкової рівноваги; навчання студентів методам аналізу факторів, що впливають на зміну попиту і пропозиції, вмінню приймати рішення відносно шляхів збалансування ринку та встановлення на ньому рівноважних цін.

Студент повинен знати:

- сутність понять „ринковий попит” та „ринкова пропозиція”;
- закон попиту та пропозиції як головні закони реалізації механізму функціонування ринку;
- шляхи координації попиту і пропозиції на базі цінового механізму і конкуренції;
- форми прояву врівноважуючої функції ринкової ціни;
- фактори, що впливають на попит і пропозицію;
- класифікація товарів в залежності від характеру зміни попиту на товар через зміну доходів або через зміну цін на інші товари.

Студент повинен вміти:

- розрізняти фактори, що впливають на поведінку домогосподарства та на поведінку товаровиробника;
- розраховувати коефіцієнти еластичності попиту і пропозиції;
- побудувати графіки дефіциту та надлишків;
- передбачати наслідки впливу різнонаправлених факторів попиту і пропозиції на кінцеві зміни рівноважної ціни та рівноважної кількості товару;
- приймати обґрунтовані рішення щодо змін поведінки споживачів і виробників у випадку відхилень ринкових цін від рівноважних.

Основні категорії і поняття

Попит; платоспроможний попит; обсяг попиту; крива попиту; закон попиту; нормально цінні товари; малоцінні товари; предмети розкоші; еластичність попиту; еластичність попиту за доходами; абсолютно еластичний попит; абсолютно нееластичний попит; пропозиція; обсяг пропозиції; крива пропозиції; закон пропозиції; еластичність пропозиції за ціною; ринкова рівновага; ціна рівноваги; фіксована ціна; дефіцит товару; надлишок товару.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. Закон попиту стверджує, що:

Перевищення пропозиції над попитом призводить до зниження ціни
Якщо доходи споживачів зростають, вони зазвичай купують більше товарів
Крива попиту має позитивний нахил
Якщо ціна товару падає, обсяг запланованих купівель зростає

2. Ринковий попит не відбиває впливу:

Доходів споживачів
Цін на взаємопов'язані товари
Цін на ресурси
Численності покупців

3. Зміна якого фактора не викликає зсуву кривої попиту?

Смаків і уподобань споживачів
Розмірів чи розподілу доходу
Ціни товару
Численності або віку споживачів

4. Якісне удосконалення технологія зсуває:

- Криву попиту вверх і вправо
- Криву попиту вниз і вправо
- Криву пропозиції вниз і вправо
- Криву пропозиції вверх і вліво

5. Ринок товарів і послуг знаходиться в рівноважному стані, якщо:

- a) Попит дорівнює пропозиції
- b) Ціна дорівнює витратам плюс прибуток
- c) Рівень технології змінюється поступово
- d) Обсяг пропозиції дорівнює обсягу попиту

6. Якщо ринкова ціна нижча за рівноважну, то:

- a) З'являються надлишки товару
- b) Виникає дефіцит товару
- c) Формується ринок споживача
- d) Падає ціна на ресурс

7. Якщо пропозиція і попит на товар зростають, то:

- a) Ціна підвищиться
- b) Збільшиться загальна кількість товару
- c) Ціна залишиться стабільною
- d) Добробут суспільства збільшиться

8. Скорочення пропозиції товару веде до збільшення:

- a) Попиту на взаємодоповнюючі товари
- b) Загальної виручки продавця, якщо попит на товар є еластичним за ціною
- c) Попиту на цей товар
- d) Попиту на взаємозамінні товари

9. Якщо будь-яка кількість товару продається за однаковою ціною, то попитом на цей товар:

- a) Абсолютно нееластичним
- b) Абсолютно еластичним
- c) Еластичним
- d) Попитом одиничної еластичності

10. Товар можна віднести до недоброякісних, якщо:

- a) Еластичність його попиту за доходом дорівнює -0,5
- b) Цінова еластичність попиту на нього дорівнює 1,3
- c) Перехресна еластичність попиту на нього дорівнює -0,7
- d) Еластичність його попиту за доходом дорівнює 1,3

Б) задачі

1. Попит і пропозиція на даний товар задані відповідно алгебраїчно:

$$Q_D = 700 - 10 P$$

$$Q_S = 600 + 30 P,$$

Де Q_D – функція попиту на товар, або обсяг попиту;

Q_S – функція пропозиції товару, або обсягу пропозиції;

P – ціна на товар

Знайти: а) рівноважну ціну на даний товар,
б) рівноважну кількість даного товару.

2. Студент Андрій цього року відвідав 10 концертів рок-музики. В наступному році його доход збільшиться на 5%, ціни на концерт рок-музики збільшаться на 2 %, а ціни на білети в кіно зменшаться на 2 %.

Відомо, що його еластичність попиту за ціною на концерти рок-музики дорівнює -2, еластичність його попиту на концерти за доходом дорівнює 3, а перехресна еластичність попиту на концерти за ціною білетів в кіно дорівнює 0,5.

Обрахувати, скільки концертів рок-музики відвідає Андрій за таких умов у наступному році.

В) питання для самоконтролю:

1. В чому суть закону попиту? Як зображається крива попиту?
2. Які фактори впливають на пропозицію? Що таке „крива пропозиції”?
3. Що таке альтернативна вартість ресурсу, товару взагалі? Як між собою пов’язані тип власності і характер використання ресурсів?
4. Обґрунтуйте умови досягнення ринкової рівноваги.
5. Охарактеризуйте не грошову складову ціни. Коли і як вона утворюється і до яких наслідків призводить?
6. Які існують класифікації товарів згідно понять еластичності?
7. Що таке „рідкісне благо” і як виглядає графічне зображення попиту і пропозиції на ринку „рідкісного блага”?

В) питання для дискусії:

1. Чому тотальний монополізм в економіці, особливо у сфері виробництва, призводить до нееластичності попиту?
2. Як змінюється виробнича і збутова політика підприємств як реакція на зміну попиту і пропозиції?
3. В чому полягає проблема товарного дефіциту з точки зору ринкової рівноваги і законів попиту та пропозиції?
4. Проаналізуйте виняткові ситуації на ринку особливих товарів, коли досягнення ринкової рівноваги неможливе.
5. Яким чином пов’язані між собою теорія споживчої поведінки і теорія ринкового попиту й пропозиції?
6. Як впливають еластичність (чи нееластичність) попиту і пропозиції товару на зміни в обсязі виручки продавця?

Тема 7. Підприємництво і підприємство

Програмні питання

Підприємництво, його суть, основні принципи й ознаки. Теорія підприємництва. Класична та інноваційна моделі підприємництва. Мотивації підприємницької діяльності. Підприємництво і бізнес.

Економічні основи розвитку підприємництва в Україні.

Сучасні організаційно-правові форми підприємництва. Індивідуальне підприємництво (одноосібне володіння). Товариство (партнерство). Корпорація. Малий бізнес. Нові види підприємницької діяльності.

Ризик у підприємницькій діяльності та його види. Венчурний бізнес, тенденції його розвитку. Система франчайзингу. Підприємницькі мережі.

Підприємство, його сутність, головні ознаки і особливості. Форми підприємств. Маркетинг.

Мета вивчення теми – формування у студентів глибоких економічних знань щодо змісту економічних категорій "підприємництво" і "підприємство", а також форм організації бізнесу, їх переваг і недоліків, вмінню приймати обґрунтовані економічні рішення щодо створення власної справи.

Студент повинен знати:

- зміст підприємництва і його роль в економічному розвитку суспільства;
- умови, принципи і функції підприємницької діяльності;
- переваги і недоліки таких форм організації бізнесу, як: одноосібне володіння, партнерство, корпорація;
- механізм створення власної справи;
- форми інноваційної моделі підприємницької діяльності.

Студент повинен уміти:

- оцінювати виробничі можливості підприємства;
- складати засновницькі документи підприємства;
- складати бізнес-план підприємства;
- управляти ризиком на підприємстві;
- організовувати маркетингову діяльність на підприємстві.

Основні категорії і поняття

Підприємництво, підприємницька діяльність, теорії підприємництва, мотиви підприємницької діяльності, підприємець, бізнес, підприємство, фірма, організація, конгломерат, корпорація, партнерство, одноосібне володіння, спільне підприємство, мале підприємство, фірма-сателіт, фірма-аутсайдер, диверсифікація, вертикальне і горизонтальне комбінування, венчурне підприємство, лізинг, франчайзинг, маркетинг.

Завдання для самостійної роботи

A) тести:

1. Для підприємницької діяльності не характерні:

- a) економічна самостійність;
- b) необмежена самостійність у господарській діяльності;
- c) ризик.

2. Особливості підприємництва у сільському господарстві обумовлені:

- a) більшою залежністю результатів діяльності від природнокліматичних умов;
- b) найбільшою, порівняно з іншими сферами, тривалістю виробничого циклу;
- c) низькою рентабельністю.

3. Яке з визначень сутності підприємства правильне:

- a) підприємство - це певна сукупність продуктивних сил і відносин власності;
- b) підприємство - це ланка, в межах якої відбувається одиничний поділ праці;
- c) підприємство - це основна ланка народного господарства, яка забезпечує виробництво переважної маси товарів і послуг, здійснює науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою привласнення прибутку.

4. Товариство з обмеженою відповідальністю передбачає:

- a) суворо обмежену кількість його членів;
- b) участь тільки фізичних осіб;
- c) додаткові обмеження на використання прибутку у невиробничих цілях;
- d) відповідальність у межах паю.

5. Які риси характерні для закритих акціонерних підприємств:

- a) акції цих підприємств не надходять у вільний продаж;
- b) акції цих підприємств продаються і купуються всіма бажаючими;
- c) акції цих підприємств котируються на фондових біржах.

6. Мала фірма, яка зберігає відносну самостійність від великої фірми:

- фірма-сателіт;
- фірма-аутсайдер;
- фірма-інноватор;
- фірма-субпідрядник.

7. Повному товариству властиві:

- a) найбільша втрата самостійності його членів;
- b) найвищий ступінь стійкості;
- c) необмежена відповідальністю учасників;
- d) створення, як правило, додаткових органів контролю та управління.

8. Кого з перелічених суб'єктів не можна вважати підприємцями?

- a) власника кафе;
- b) фермера;
- c) власника простих акцій;
- d) власника облігацій державної позики;
- e) правильна відповідь відсутня.

9. Венчурні підприємства — це малі підприємства, які спеціалізуються в області:

- a) виробництва товарів та послуг;
- b) наукових досліджень;
- c) транспортування та реалізації товарів;
- d) освіти та підготовки кадрів.

10. Перевагою одноосібного володіння є:

- a) зосередження різних функцій (бухгалтера, інженера, торговця, управляючого тощо) в руках однієї людини;
- b) широкий доступ до кредиту;
- c) свобода власника, особиста ініціатива;
- d) безпосередній зв'язок доходу власника та успішної діяльності підприємства.

Б) питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте економічну категорію "підприємництво".
2. Зробіть порівняльний аналіз класичної та інноваційної моделей підприємництва.
3. Назвіть принципи і умови підприємницької діяльності.
4. Які переваги і недоліки таких форм організації бізнесу, як: одноосібне володіння, партнерство, корпорація?
5. Що таке підприємство? Його ознаки і особливості.
6. Наведіть основні критерії поділу підприємств на види.
7. Складіть бізнес-план підприємства.
8. Що включає маркетингова діяльність підприємства?

В) питання для дискусії:

1. Ризик і невизначеність. Методи управління ризиком.
2. Підприємництво і бізнес.

3. Чинники, що обмежують підприємницьку діяльність.
4. Підприємництво і економічна культура.

Модуль 2. Теоретичні проблеми економіки на мікро- та макрорівні

Тема 8. Витрати виробництва та прибуток.

Програмні питання

Витрати виробництва як форма руху авансованого капіталу. Класифікація витрат виробництва, їх структура. Зовнішні або явні витрати. Внутрішні, неявні витрати. Постійні, змінні та сукупні витрати. Структура витрат виробництва в короткостроковому та довгостроковому періоді. Граничні або маржинальні витрати. Трансакційні витрати. Бухгалтерський та економічний підходи до оцінки витрат.

Формування валового доходу підприємства. Фактори, що його визначають. Підприємницький дохід. Категорії валового, середнього і граничного доходу.

Прибуток на капітал. Еволюція поняття «прибутку» в економічній теорії. Джерела формування прибутку та чинники, що визначають величину прибутку. Класифікація прибутку: бухгалтерський, нормальний, економічний. Функції прибутку. Умови максимізації прибутку підприємства.

Типи ринків. Аналіз прибутку фірми, яка діє в умовах різних типів ринкових структур. Засоби виміру прибутку. Закон диференційованої норми прибутку.

Мета вивчення теми – формування у студентів комплексного уявлення про систему витрат підприємства, визначення її структури, розкриття принципів формування доходу підприємства та розрахунку прибутку підприємства, ознайомлення студентів з основами типами ринкових структур.

Студент повинен знати:

- зміст витрат виробництва, їх класифікація;
- закон мінімізації витрат;
- механізм формування валового доходу підприємства;
- визначення поняття прибутку;
- чинники, що впливають на величину прибутку;
- типи прибутку: економічний, нормальний, бухгалтерський;
- умови максимізації прибутку;
- основні типи ринкових структур.

Студент повинен уміти:

- визначити вид витрат виробництва;
- побудувати графіки змінних, постійних, граничних та сукупних витрат;
- розрахувати величину доходу підприємства;
- обчислити бухгалтерський, економічний та нормальний прибуток фірми;
- визначити рентабельність діяльності підприємства і норми прибутку;
- оцінити становище фірми на ринку, аналізуючи витрати виробництва та її прибуток;
- визначити напрямки розподілу прибутку.

Основні категорії і поняття.

Економічні витрати виробництва; явні витрати; постійні або імпліцитні витрати; змінні витрати; граничні витрати; трансакційні витрати; закон спадної віддачі; закон найменших витрат; ефект масштабу; валовий дохід; середній дохід; граничний дохід; підприємницький дохід; прибуток; економічний прибуток; нормальний прибуток; бухгалтерський прибуток;

максимізація прибутку; функції прибутку; рентабельність виробництва; рентабельність продукції; структура ринку.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. Які з витрат можна віднести до неявних витрат виробництва?

- a) Витрати на придбання обладнання.
- b) Витрати на зарплату працівникам.
- c) Витрати на сировину.
- d) Втрачену зарплату підприємця як найманого працівника.

2. Постійні витрати фірми — це:

- a) Витрати на ресурси за цінами, що діяли на момент їх придбання.
- b) Мінімальні витрати виробництва будь-якого обсягу продукції при найбільш сприятливих умовах виробництва.
- c) Витрати, що несе фірма навіть у тому випадку, якщо продукція не виробляється.
- d) Неявні витрати.
- e) Жодна з відповідей не є вірною.

3. Яке з наступних тверджень, що відносяться до кривої короткострокових граничних витрат, є невірним?

- a) Граничні витрати дорівнюють середнім витратам, коли середні витрати приймають мінімальне значення.
- b) Граничні витрати не залежать від постійних витрат.
- c) Граничні витрати більше середніх витрат у тому випадку, коли обсяг продукції, що випускається фірмою, більше оптимального.
- d) На величину граничних витрат не впливає зміна цін на фактори виробництва.
- e) Коли середні витрати скорочуються, граничні витрати виявляються менше середніх витрат.

4. У короткостроковому періоді фірма, що максимізує прибуток, припинить виробництво, якщо виявиться, що:

- a) Нормальний прибуток нижче середньогалузевого.
- b) Ціна менше мінімальних середніх загальних витрат.
- c) Середні змінні витрати менше, ніж ціна.
- d) Загальний дохід менше загальних змінних витрат.
- e) Загальний дохід менше загальних витрат.

5. Будь-яка точка, що знаходиться або на ізокванті, або на ізокості, означає:

- a) Кількість виробленого продукту.
- b) Обсяг продукту в грошовому вираженні.
- c) Комбінацію фізичних обсягів ресурсів.
- d) Суму витрат.
- e) Суму змінних витрат.

6. Ізокванта ілюструє:

- a) Криву загального обсягу продукту.
- b) Виробничу функцію.
- c) Різні обсяги продукту, які можна виробити при заданих кількостях ресурсів.
- d) Криву середнього продукту.
- e) Криву граничного продукту.

7. Середні загальні витрати виробництва продукції досягають мінімальної величини при тому обсязі продукції, коли:

- $AVC = TFC$.
- Прибуток буде максимальним.
- $MC = AVC$.
- $MC = ATC$.
- Жодна з відповідей не є вірною.

8. Які з наступних видів витрат не приймаються в увагу при прийнятті рішення про оптимальний обсяг виробництва фірми?

- Середні змінні витрати.
- Бухгалтерські витрати.
- Середні постійні витрати.
- Граничні витрати.
- Неявні витрати.

Б) задачі:

- Визначте сукупні витрати виробництва фірми, якщо її змінні витрати складають 500 грн., а постійні – 120 грн.
- Підприємець вирішив відкрити кафе. Орендував приміщення за 800 грн. на рік. Придбав апаратуру вартістю 2300 грн., яка зношується за рік. Його бухгалтерський прибуток як підприємця за рік становить 3500 грн., а колишня зарплата, яку він отримував як найманий працівник, дорівнювала 1800 грн. Розрахуйте, які його зовнішні витрати і економічний прибуток, якщо реальна ставка банку становить 20% річних.
- Визначте середні витрати виробництва фірми, коли випуск становить 30 од., а сукупні витрати виробництва дорівнюють 180 грн.
- Заповніть звіт про витрати фірми на підставі наявної інформації.

Випуск	AFC	VC	AC	MC	TC
0					100
10			20		
20	5				
30				11	390
40		420			
50	2				

Побудуйте графіки сукупних витрат, середніх витрат та змінних витрат.

В) питання для самоконтролю:

- Дайте визначення поняттю "явні витрати" виробництва?
- Як визначити альтернативну вартість виробництва?
- За яких умов фірма буде мінімізувати свої витрати?
- Як ви розумієте правило максимізації прибутку. У якому випадку в короткостроковому періоді фірма, що максимізує прибуток, припинить виробництво?
- Як в економічному аналізі використовується карта ізоквант фірми?
- Які з видів витрат не беруться до уваги при прийнятті рішення про оптимальний обсяг виробництва фірми?
- Як ви розумієте поняття граничних витрат виробництва?
- Яким чином можна визначити сукупні витрати виробництва?
- Що може означати будь-яка точка на ізокванті або ізокості?
- В чому різниця між бухгалтерським та економічним прибутком?

11. Як визначити норму прибутку?

Г) питання для дискусії:

1. Зміна витрат виробництва в короткостроковому та довгостроковому періоді. Сучасні методи зниження витрат виробництва.
2. Оцінка альтернативних витрат у господарській діяльності фірми.

Тема 9. Ціна і ціноутворення у ринковій економіці

Програмні питання

Економічний зміст категорії “ціна”. Роль цінового механізму в координації попиту та пропозиції на ринках. Функції ціни. Інформаційна функція. Еволюція теорії цін в концепціях основних економічних напрямів і шкіл. Сучасний погляд на теорію ціни. Види цін та їх класифікація.

Структура ціни. Фактори ціноутворення. Методи ціноутворення. Ціна як грошове вираження вартості та корисності товару. Особливості ціноутворення для різних типів ринкових структур. Ціноутворення на ринку досконалої конкуренції. Формування цін на ринку олігополії та монополістичної конкуренції. Ціноутворення в умовах природної і адміністративної монополій. Поняття «цінової еластичності».

Ціноутворення на фактори виробництва: праця, капітал, природні ресурси. Частка витрат в ціні підприємства в ринковій та командно-адміністративній економіці. Стратегія політики цін: преміальна, заохочувальна, виснажуюча, проникаюча, граничного ціноутворення.

Державні та регульовані ціни в ринковій економіці. Особливості ціноутворення і регулювання цін в трансформаційних економіках.

Мета вивчення теми - формування у студентів глибоких знань щодо функціонування цінового механізму у ринковій економіці, факторів ціноутворення, навчання студентів базовим методам визначення цін для різних типів ринкових структур, вмінню приймати обґрунтовані рішення щодо формування ціни на кінцеву продукцію фірми.

Студент повинен знати:

- визначення «ціни» як економічної категорії, функції ціни;
- етапи розвитку теорії вартості та ціни в контексті історії економічної думки;
- специфіку механізмів ціноутворення для різних типів ринкових структур;
- методи ціноутворення в економічній діяльності фірми;
- альтернативні методи визначення цін;
- роль держави в процесі ціноутворення і регулювання цін;
- особливості ціноутворення в країнах з ринковою та перехідною економікою.

Студент повинен уміти:

- орієнтуватися в системі цін, вміти визначити вид ціни;
- розуміти структуру ціни і оперувати нею;
- обрати вірний метод ціноутворення в залежності від позицій фірми на ринку, поточної ринкової ситуації і сегмента ринку; .
- визначати обсяг виробництва і ціну в різних ігрових моделях ринку;
- проводити моніторинг цін фірми або галузі за відповідний проміжок часу.

Основні категорії і поняття

Ціна; система цін; структура цін; функції ціни; закони ринкового ціноутворення; фактори ціноутворення; методи ціноутворення; базис цін; рівень цін; цінова політика; види цін: ринкові, роздрібні, оптові, індивідуальні, паритетні, трансфертні, договірні, монополійні; знижки; тарифи;

розцінки; світові ціни; біржові ціни; ціни торгів, аукціонів; основні цінові стратегії фірми.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

Чим нижча ціна на товар, тим більше попит на нього. Чи можна лише на підставі цього твердження зробити наступні висновки:

- a) Якщо ціна на автомобілі знизиться, ви придбаєте не один, а два автомобілі.
- b) Якщо ціна на автомобілі знизиться, то обсяг їх продаж зросте.
- c) Якщо в поточному місяці було продано більше автомобілів, це означає, що ціни на них знизилися.
- d) Якщо ціни на автомобілі знизяться, а решта чинників не зміниться, можливо їх буде придбано більше.

Роль цінового механізму в ринковій економіці полягає у:

- a) Розподілі благ та інформуванні суб'єктів ринку через цінові сигнали.
- b) Забезпеченні соціальної справедливості.
- c) Розвитку виробництва.
- d) Всі відповіді вірні.

Термін “недосконалий конкурент” відноситься до продавця, який:

- a) Єдиним продавцем на ринку.
- b) Може впливати на обсяги реалізації і ціну, має певну ринкову владу.
- c) Використовує неефективні способи виробництва.
- d) Є найгіршим продавцем на ринку.

Яка з характеристик суперечить поняттю “ринок досконалої конкуренції”:

- a) Жоден з продавців не може впливати на ціну товару.
- b) Вхід на ринок вільний.
- c) Невелика кількість продавців пропонує товар.
- d) На ринку діє багато покупців.

Ціни на виробничі товари визначають технологію виробництва:

- a) Так.
- b) Ні.

Падіння цін на товар викличе:

- a) Падіння попиту на товар-субститут.
- b) Збільшення цін на комплементарний товар.
- c) Скорочення цін на комплементарний товар.
- d) Збільшення попиту на товар-субститут.

Основна перевага цінового механізму виражається у:

- a) В ефективному розподілі ресурсів.
- b) У зрівнянні розподілу доходів.
- c) В стабілізації розвитку економіки.
- d) У наданні свободи вибору всім суб'єктам ринку.

Якщо ринкова ціна нижче рівноважної, то:

- a) З'являється надлишок товару.
- b) З'являється дефіцит товару.
- c) Знижується ціна на ресурси.
- d) Всі відповіді вірні.

Б) задачі:

1. Видавець погодився сплачувати автору 30% від валового доходу, отриманого від продажу його твору. Чи захочуть автор і видавець призначити однакову ціну за рукопис. Поясніть свою відповідь.

2. Лікар призначив пацієнту А, який має високий рівень доходу, плату за прийом у розмірі 60 грн. Пацієнт В, пенсіонер, за аналогічний прийом та консультацію сплатив лише 40 грн. Чи буде ціною дискримінацією ситуація, коли лікар призначає вищу плату за свої послуги пацієнтам з вищим рівнем доходу? Поясніть чому.

3. Функція попиту на товар має вигляд $Q_D = 550 - 20P$, а функція пропозиції $Q_S = 200 + 30P$, де Q – кількість товару, а P – його ціна. Держава запровадила податок на одиницю товару для споживача на рівні 2 грн. Визначте скільки втратять виробники і споживачі у цьому випадку.

4. На ринку ціна товару складає 14 грн. Через сезонні коливання попит на товар зріс в два рази, а пропозиція не змінилася. Чи вплинуть такі зміни на ціну товару і яким чином.

В) питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте економічний зміст ціни. В чому відмінність у трактуванні даної категорії різними економічними школами та підходами
2. Які функції ціни в ринковій економіці. Чи відрізняються вони від функцій ціни в перехідній економіці?
3. Визначте чинники, що впливають на процес ціноутворення на продукцію підприємства.
4. Які механізми встановлення цін притаманні для ринку досконалої конкуренції та ринку монополії? Наведіть приклади таких товарних ринків.
5. В чому полягає ринкова влада продавця? Які фактори сприяють її реалізації?
6. Чи буде виникати цінова конкуренція на ринку досконалої конкуренції?
7. Як можна визначити рівноважну ціну. Продемонструйте графічно як формується рівноважна ціна на ринку .
8. Де буде вище ціна на товар: в умовах монополії чи конкурентного ринку? Поясніть чому.
9. Чим оптові ціни відрізняються від роздрібних? Які ще види цін вам відомі?
10. В чому специфіка ціноутворення для суспільних благ. Хто несе витрати на фінансування виробництва суспільних благ.
11. Коли підприємство використовує метод «витрати плюс» при визначенні цін на свою продукцію, за якою формулою буде розраховуватися ціна реалізації. Поясніть переваги та недоліки такого методу ціноутворення у порівнянні з, наприклад, ринковим методом визначення ціни.

Г) питання для дискусії:

1. Причини та наслідки еволюції моделі ціноутворення в економічній системі.
2. Використання сучасних методів ціноутворення у практичній діяльності фірми.
3. Проблема суспільного визнання цінності та вартості товару. Ціноутворення на ексклюзивні та принципово нові товари та послуги.

Тема 10. Національна економіка. Макроекономічні показники

Програмні питання

Національна економіка: поняття, основні ознаки, мета. Структура національної економіки. Система національних рахунків (СНР). Методологічні основи побудови СНР, її структура. Основні макроекономічні показники: валовий внутрішній продукт (ВВП) та методи його виміру:

виробничий (продуктивний), за потоком витрат (кінцевого використання) та за потоком доходів (розподільчий); валовий національний продукт (ВНП), чистий національний продукт (ЧНП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), дохід кінцевого використання (ДКВ). ВВП та чистий економічний добробут. Номінальні та реальні макроекономічні показники.

Національне багатство і його структура. Природне багатство. Проблеми розширеного відтворення національного багатства.

Мета вивчення теми - формування у студентів знань щодо закономірностей функціонування національної економіки, опанування студентами базовими методами розрахунку макроекономічних показників, вмінню аналізувати економічний розвиток країни, його складові.

Студент повинен знати:

- сутність і ознаки національної економіки;
- відмінності між потенційним і реальним національним багатством;
- сутність і форми суспільного продукту;
- сутність та макроекономічні показники системи національних рахунків;
- макроекономічні пропорції національної економіки.

Студент повинен вміти:

- розраховувати основні показники СНР: валовий внутрішній продукт (ВВП); валовий національний продукт (ВНП), чистий національний продукт (ЧНП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), дохід кінцевого використання (ДКВ);
- визначати вплив рівня цін на вимірювання результатів розвитку національної економіки.

Основні категорії і поняття

Національна економіка; макроекономічні моделі; система національних рахунків; сукупний суспільний продукт (ССП); валовий внутрішній продукт (ВВП); валовий національний продукт (ВНП); чистий національний продукт (ЧНП); національний дохід (НД); фонд споживання НД; фонд нагромадження НД; особистий дохід (ОД); дохід кінцевого використання (ДКВ); реальний ВВП; номінальний ВВП; дефлювання; інфлювання; національне багатство; пропорції суспільного відтворення.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. За інших рівних умов ВВП збільшиться, коли:

- a) запаси на кінець року зменшаться;
- b) імпорт товарів збільшиться;
- c) експорт товарів зменшиться;
- d) споживання товарів поточного вжитку збільшиться;
- e) державні трансфертні платежі збільшаться.

2. Якщо упродовж року фізичний обсяг національного продукту не змінився, а ціни за цей період подвоїлися, тоді:

- a) реальний ВВП подвоївся, а номінальний ВВП не змінився;
- b) реальний ВВП не змінився, а номінальний ВВП подвоївся;
- c) і реальний, і номінальний ВВП подвоїлись;
- d) реальний ВВП зменшився наполовину, а номінальний ВВП подвоївся;
- e) усі відповіді неправильні.

3. При обчисленні ВВП подвійний рахунок виникає тоді, коли підсумовують:

- a) додану вартість, створену на всіх стадіях виробництва товарів та послуг;
- b) вартість кінцевих і проміжних товарів та послуг;

- c) вартість лише кінцевих товарів і послуг;
- d) вартість приросту запасів у даному році;
- e) державні закупівлі товарів і послуг.

4. Яке твердження щодо індексу споживчих цін (ІСЦ) та дефлятора ВВП правильне:

- a) ІСЦ вимірює загальний рівень цін, а дефлятор ВВП — обсяг національного виробництва;
- b) дефлятор ВВП враховує ціни імпортних товарів і послуг, а ІСЦ ніколи їх не враховує;
- c) ІСЦ показує зміни рівня цін у базовому році, а дефлятор ВВП — у поточному;
- d) ІСЦ обчислюють на підставі постійних ваг, а дефлятор ВВП — змінних;
- e) усі відповіді неправильні.

5. Якщо ВНП України перевищує ВВП, то:

- a) реальний ВВП перевищує номінальний ВВП;
- b) виробництво проміжних товарів і послуг перевищує виробництво кінцевих товарів і послуг;
- c) українські фактори виробництва створюють за кордоном більше доходу, ніж іноземні фактори виробництва в Україні;
- d) іноземні фактори виробництва створюють в Україні більше доходу, ніж українські фактори виробництва за кордоном.

6. Чисті інвестиції — це:

- a) відновна вартість основного капіталу за вирахуванням амортизації;
- b) приріст основного капіталу;
- c) вартість спожитого основного капіталу;
- d) різниця між валовими і приростковими інвестиціями;
- e) усі відповіді неправильні.

7. Економічне зростання графічно можна проілюструвати:

- a) рухом від однієї точки до іншої по кривій виробничих можливостей;
- b) рухом від однієї точки до іншої за межами кривої виробничих можливостей;
- c) переміщенням кривої виробничих можливостей вліво;
- d) переміщенням кривої виробничих можливостей вправо;
- e) усі твердження неправильні.

8. Економічне зростання означає:

- a) забезпечення повної зайнятості;
- b) збільшення ресурсів та можливостей для виробництва;
- c) збільшення кількості вироблених товарів і послуг;
- d) переміщення кривої виробничих можливостей вліво;
- e) усі твердження неправильні.

9. Що не є аргументом противників економічного зростання:

- a) світова економіка використовує ресурси і нагромаджує відходи темпами, які планета не може витримати;
- b) подальший прогрес у розвинутих країнах здебільшого означає задоволення щоразу менш значущих потреб;
- c) унаслідок надмірного виснаження землі здатність планети прогодувати населення зменшується;
- d) економічне зростання полегшує розв'язання проблеми обмеженості ресурсів;
- e) нагромадження відходів пригнічує абсорбційну здатність світової екологічної системи.

10. Що не є аргументом прихильників економічного зростання:

- a) економічне зростання є єдиним шляхом до поліпшення матеріального достатку й підвищення життєвого рівня;
- b) економічне зростання забезпечує людині триваліший відпочинок і подовжує життя;
- c) економічне зростання дає змогу нації зберегти державну незалежність;
- d) економічне зростання забезпечує пряму залежність між збільшенням кількості товарів та послуг і оздоровленням довкілля;
- e) дає змогу розширювати розвідані запаси ресурсів і створювати нові, відкривати або розробляти заміники наявних ресурсів.

Б) задачі:

1. ВВП становить 5000 гр.од., споживчі витрати - 3200 гр.од., державні витрати - 900 гр.од., чистий експорт - 80 гр.од., а непрямі податки - 22 гр.од.

Розрахуйте: а) величину інвестицій; б) обсяг імпорту, якщо експорт становить 350 гр.од.; в) ЧНП, якщо сума амортизації становить 150 гр.од.; г) у цьому прикладі чистий експорт виражається додатною величиною. Чи може вона бути від'ємною? У якому випадку?

2. В економіці виробляється два товари "X" і "Y". Споживачі половину свого доходу витрачають на купівлю товару "X", а половину - на купівлю товару "Y". За рік ціни на товар "X" вирости на 5%, а на товар "Y" - на 15%.

а) Розрахуйте індекс цін споживчих товарів (індекс цін попереднього року = 100).

б) За тих же виробничих і цінових умов на купівлю товару "X" витрачається більше половини доходу споживачів. Розрахуйте індекс цін споживчих товарів.

3. За даними таблиці розрахуйте: а) обсяг ВВП за потоком доходів; б) обсяг ВВП за потоком витрат; в) обсяг ЧНП; г) обсяг національного доходу.

Рахунок	млрд. гр.од.	Рахунок	млрд. гр.од.
Процент за кредит	392	Податки на прибуток корпорацій	145
Валові приватні інвестиції	765	Чистий експорт товарів і послуг	-93
Прибутки корпорацій	177	Державні закупівлі товарів та послуг	964
Заробітна плата	2905	Обсяг спожитого капіталу	505
Непрямі податки	393	Дохід від індивідуальних вкладень	325
Рентні платежі	20	Споживчі витрати	3226

4. За даними таблиці розрахуйте: а) обсяг чистого національного продукту; б) обсяг національного доходу; в) обсяг особистого доходу; г) обсяг доходу кінцевого використання.

Показник	млрд. гр.од.	Показник	млрд. гр.од.
Валовий національний продукт	4862	Податки на прибуток корпорацій	145
Внески на соціальне страхування	445	Трансфертні платежі	590
Прибутки корпорацій	79	Непрямі податки	393
Індивідуальні податки	590	Обсяг спожитого капіталу	505

5. У гіпотетичній економіці виробляють і споживають лише три блага - хліб, джинси і книги. У таблиці наведено дані про їхню кількість і ціну (за одиницю) за два роки.

Приймаючи 2000 рік за базовий, обчисліть для кожного з років такі показники: а) номінальний і реальний ВВП; б) індекс споживчих цін і дефлятор ВВП.

Благо	2000 р.		2010 р.	
	Ціна, грн.	Кількість	Ціна, грн.	Кількість
Хліб	1	500 000	2	400 000

Джинси	100	6 000	140	8 000
Книги	25	15 000	40	18 000

В) питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність національної економіки?
2. Що є системою національних рахунків та які принципи її побудови?
3. Дайте характеристику основним показникам системи національних рахунків.
4. Аргументуйте помилковість тверджень про обмеженість частки послуг у системі балансу народного господарства.
5. У чому полягає зв'язок між економічним зростанням та нагромадженням основного капіталу?
6. Охарактеризуйте елементи, з яких формується структура кінцевих споживчих витрат?
7. Що таке чисте кредитування або чисте запозичення?
8. Проаналізуйте структуру промислового виробництва України в 1991-2004 роках.
9. Визначте пріоритети структурної перебудови України.

Г) питання для дискусії:

1. Валовий внутрішній продукт України.
2. Структурні зміни в економіці країни та їх вплив на внутрішній ринок.
3. Проблеми розподілу національного доходу в Україні.
4. Суперечності й складнощі у реалізації національних економічних інтересів України, їх збалансування.

Тема 11. Економічні цикли і кризи

Програмні питання

Довгі, середні і короткі економічні цикли. Циклічний характер суспільного відтворення в ринковій економіці. Економічний цикл, його фази і матеріальна основа. Теорії циклу: монетарна, інноваційна, недоспоживання, перенагромадження, психологічна. Зовнішні і внутрішні причини циклу. Показники економічного циклу. Класифікація основних макроекономічних змінних щодо їх циклічних властивостей.

Нециклічні коливання економіки. Особливості економічних циклів в сучасних умовах. Антикризове регулювання. Суть, особливості і форми прояву економічної кризи в Україні в 90-х роках ХХ століття.

Мета вивчення теми - формування у студентів знань щодо суті і причин економічних циклів, навчання студентів базовим методам аналізу економічних циклів і криз, умінню обґрунтовувати власне розуміння шляхів стабілізації економічної ситуації в країні.

Студент повинен знати:

- суть і фази економічного циклу;
- види циклічних коливань економіки;
- теорії економічних циклів;
- причини і механізм розвитку економічних циклів;
- причини і види економічних криз.

Студент повинен уміти:

- аналізувати фази економічного циклу;
- виявляти показники, що характеризують розвиток економічного циклу;
- обґрунтовувати заходи економічної політики держави в період спаду і буму.

Основні категорії і поняття

Циклічність економічного розвитку; економічний цикл; "довгі хвилі" Кондратьєва; нециклічні коливання економіки; фази циклу: пік, спад, депресія, поживлення; теорії циклу: монетарна, інноваційна, недоспоживання, перенагромадження, психологічна; показники циклу; системна криза.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. Чи правильні такі твердження, що стосуються ділового циклу:

- a) вершина — це найнижча точка ділової активності;
- b) тривалість ділового циклу не перевищує 10 років;
- c) у фазі спаду обсяг закупівель споживчих товарів щоденного вжитку не зменшується;
- d) усі твердження неправильні.

2. Що не простежується у фазі спаду:

- a) домогосподарства купують менше споживчих товарів;
- b) скорочуються інвестиційні видатки фірм на машини та устаткування;
- c) спадає попит на робочу силу;
- d) зменшуються запаси товарів на складах;
- e) усі твердження правильні.

3. Екстернальні теорії шукають основні причини економічних коливань у:

- a) кількості грошей в обігу;
- b) важливих технічних нововведеннях;
- c) обсягах сукупних видатків;
- d) сподіваннях економічних суб'єктів;
- e) усі твердження неправильні.

4. Що не є постулатом теорії реального ділового циклу:

- a) номінальні змінні не впливають на реальні не лише у довгостроковому періоді, а й у короткостроковому;
- b) ціни повністю гнучкі як у довгостроковому, так і в короткостроковому періодах;
- c) виробнича функція національної економіки в короткостроковому періоді може змінюватися під впливом різних екзогенних подій;
- d) пропозиція праці в національній економіці залежить від економічної мотивації до праці;
- e) сукупний попит впливає на обсяг національного виробництва лише у короткостроковому періоді.

5. Тенденція до падіння об'єму валових інвестицій виявляється в період, коли:

- a) підвищуються темпи зростання продажів;
- b) рівень зростання продажів залишається постійним;
- c) темпи зростання продажів падають;
- d) всі твердження неправильні;
- e) всі твердження вірні.

Б) задачі:

1. Розрахуйте для 2006 р. і 2007 р. такі показники: ВВП, споживання, валові приватні інвестиції, ЧНП, чисті приватні інвестиції для двох років, якщо:

Показник	2006	2007
Вартість нового будівництва	7 млн. грн.	7 млн. грн.
Вартість виробленого устаткування	14 млн. грн.	14 млн. грн.
Вартість вироблених споживчих товарів	154 млн. грн.	126 млн. грн.

Вартість спожитих товарів	126 млн. грн.	154 млн. грн.
Амортизація будівель і устаткування	28 млн. грн.	28 млн. грн.
Запас споживацьких товарів на початок року	42 млн. грн.	70 млн. грн.
Запас споживацьких товарів на кінець року	70 млн. грн.	42 млн. грн.

Охарактеризуйте фази циклу. Які показники підтверджують вашу думку?

2. У економіці країни вважається обґрунтованим на кінець кожного року мати виробничі запаси у розмірі 25 грн. на кожну грн. об'єму продажів. Розрахуйте для кожного року річний об'єм виробництва і запаси на початок і кінець періоду, якщо:

Показник	2003г.	2004г.	2005г.	2006г.	2007г.
Запаси на початок року, млн. грн.	2000				
Річний об'єм продажів, млн. грн.	800	1000	1200	1100	1000

Визначте, в які роки спостерігався найвищий рівень:

- 1) інвестицій в запаси; 2) об'єму виробництва; 3) фази економічного циклу.

В) питання для самоконтролю:

1. Які Ви знаєте теорії циклічного розвитку економіки?
2. Назвіть причини циклічних коливань економіки.
3. Дайте визначення і характеристику фаз ділового циклу.
4. Які Ви знаєте види економічних криз?
5. Назвіть основні важелі державного антициклічного регулювання економіки.

Г) питання для дискусії:

1. Чим відрізняється соціально-економічна криза в Україні в 90-роках ХХ століття від класичної кризи? Відповідь обґрунтуйте.
2. Сучасна модифікація циклу і чинники, що впливають на неї.
3. Заходи антикризової політики в період бумів і в період депресій.

Тема 12. Макроекономічна нестабільність: інфляція і безробіття

Програмні питання

Макроекономічна нестабільність: інфляція і безробіття. Інфляція як економічна категорія. Класичне визначення інфляції, зміна поглядів на інфляцію в сучасній економічній теорії. Чинники і форми прояву інфляції. Інфляція попиту. Інфляція витрат. Соціально-економічні наслідки інфляції. Причини і особливості інфляції в нашій країні. Способи регулювання інфляційних процесів.

Безробіття як один з проявів нестабільності загальної ринкової рівноваги. Суть і структура безробіття. Рівень (норма) безробіття. Природний рівень безробіття. Чинники, які обумовлюють безробіття. Соціальна політика держави.

Мета вивчення теми - формування у студентів знань щодо суті і причин таких проявів макроекономічної нестабільності, як інфляція і безробіття, навчання студентів базовим методам аналізу інфляції, безробіття і зайнятості, умінню обґрунтовувати власне розуміння шляхів стабілізації економічної ситуації в країні.

Студент повинен знати:

- причини і механізми інфляції;
- економічний зміст і форми інфляції;
- методи визначення інфляції (індекс цін, темпи інфляції);
- вплив інфляції на соціальні процеси в суспільстві і на загальний стан економічної системи;
- методи державного антиінфляційного регулювання;

- поняття повної зайнятості і природного рівня безробіття;
- види безробіття;
- зміст соціальної політики держави.

Студент повинен уміти:

- обчислити рівень інфляції, виходячи з цін базового і поточного року, об'ємів виробництва;
- розраховувати основні показники зайнятості і безробіття;
- визначати вплив фактичного рівня безробіття на об'єм виробництва;
- побудувати криву Філіпса.

Основні категорії і поняття

Економічно активне населення; безробіття; норма безробіття; фрикційне безробіття; структурне безробіття; циклічне безробіття; природний рівень безробіття; закон Оукена; помірна інфляція; галопуюча інфляція; гіперінфляція; інфляція попиту; інфляція пропозиції; непередбачувана інфляція; очікувана інфляція; інфляційний податок; інфляційний дохід.

Завдання для самостійної роботи

A) тести:

1. До прихованого безробіття у вітчизняній економіці можна віднести:

- надлишкову зайнятість, яка склалася ще в умовах адміністративно-командної системи;
- зайнятих, що вимушено працювали неповний робочий час;
- працівників, що перебували у примусових відпустках без збереження або з частковим збереженням заробітної плати.

2. Закон Оукена виражає кількісну залежність між:

- змінюю обсягу національного виробництва та зміною рівня безробіття;
- рівнем безробіття і темпами інфляції;
- змінюю обсягу національного виробництва та процентною ставкою;
- фактичним і природним обсягами національного виробництва;
- усі відповіді неправильні.

3. Недостатній сукупний попит спричиняє зростання якого виду безробіття:

- фрикційного;
- циклічного;
- структурного;
- фрикційного і структурного;
- фрикційного, структурного і циклічного.

4. Що не характеризує ранню криву Філіпса:

- кожна країна стоїть перед проблемою вибору між двома лихами національної економіки — інфляцією та безробіттям;
- крива Філіпса переміщується під впливом збурень сукупного попиту і сукупної пропозиції;
- для зниження темпів інфляції країна змушена терпіти вищий рівень безробіття;
- усі твердження правильні.

5. Яке твердження неправильне:

- у короткостроковому періоді зменшення сукупного попиту веде до спаду виробництва;
- збурення в сукупній пропозиції можуть спричинити економічні коливання;
- макроекономіка може запропонувати дієві заходи щодо нейтралізації негативних наслідків стагфляції;

- d) у довгостроковому періоді зміни в сукупному попиті не впливають на обсяг національного виробництва;
 e) усі твердження правильні.

б. “Відкрита” інфляція виявляється у вигляді зростання:

- a) товарного дефіциту;
 b) товарного профіциту;
 c) грошових цін;
 d) величини заощаджень.

Б) задачі:

1. Пропонуються такі умовні дані про потенційний та фактичний ВВП за роками:

Рік	Потенційний ВВП	Фактичний ВВП
2002	1500	1500
2003	1900	1650
2004	2100	1700

Якщо вважати, що у 2002 році рівень безробіття становив 6%, то яким він був у 2003 та 2004 роках? Для розрахунку скористайтесь законом Оукена.

2. Припустімо, що криву Філіпса описує рівняння: $\pi = \pi_{-1} - 0,8(5 - 0,06)$. Дайте відповіді на такі запитання: а) яка природна норма безробіття; б) якою є залежність між інфляцією та безробіттям у короткостроковому і довгостроковому періодах; в) на скільки відсотків треба збільшити циклічне безробіття для зниження інфляції на 5%.

3. Чисельність населення країни становить 50 млн. осіб. Із них 12 млн. — діти до 16 років, а також особи, що перебувають у тривалій ізоляції, 14 млн. вибули зі складу робочої сили, 3 млн. — безробітні і 0,5 млн. — працівники, що зайняті неповний робочий день і шукають роботу. На підставі цих даних визначте рівень безробіття та величину робочої сили.

4. Розрахуйте рівень безробіття, якщо чисельність працюючих - 70 млн. чоловік, чисельність безробітних - 6 млн. чоловік. Через місяць 300 тис. чоловік з числа працюючих втратили роботу, а 600 тис. чоловік з числа офіційно зареєстрованих безробітних припинили пошуки роботи. Визначити за цих умов: 1) чисельність працюючих; 2) кількість безробітних; 3) рівень безробіття.

5. У таблиці наведена інформація про стан економіки країни Елти за три роки.

Рік	Індекс рівня цін	Індекс промислового виробництва	Темп росту продуктивності праці
2003	157	198	5
2004	162	194	4
2005	170	102	3,1

Охарактеризуйте економічну ситуацію в країні. Чи є ознаки інфляції в даній країні.

6. Проаналізуйте причини інфляції попиту в короткостроковому та довгостроковому періоді, побудуйте відповідні графіки. Уявіть, що в країні інфляція витрат, уряд, щоб протидіяти інфляції витрат, відмовляється від збільшення сукупного попиту. Чи вірні його дії у даному випадку? Проаналізуйте можливі наслідки для економіки.

7. Припустімо, що за рахунок скорочення сукупного попиту вдалося знизити рівень інфляції з 9 до 6%. Як це позначиться на економічній ситуації в країні. Обґрунтуйте свою відповідь.

В) питання для самоконтролю:

1. Визначте поняття «інфляція». Що відбувається з купівельною спроможністю грошей в період інфляції?
2. Які причини інфляції?
3. Назвіть основні форми інфляції.
4. Перерахуйте основні шляхи подолання інфляції.
5. Чим зумовлюється закономірний характер безробіття?
6. Охарактеризуйте види безробіття.
7. Сформулюйте закон Оукена.
8. За допомогою яких методів держава регулює рівень безробіття?
9. Намалуйте криву Філіпса. Чому ця крива переміщається?

Г) питання для дискусії:

1. Особливості і структура безробіття в Україні.
2. Формула Фішера і кількісна оцінка різних чинників, що впливають на перебіг інфляції.
3. Оцініть вигідність повернення кредиту для позичальника і банку, якщо позичальник повертатиме кредит: а) щомісячно; б) одноразово в кінці року.
4. Критерієм гіперінфляції згідно підручника по економічній теорії є значення дефлятора ВВП 1000% в рік, а критерієм, встановленим Світовим банком є 50% зростання цін щомісячно. Який з двох критеріїв точніший і справедливіший?
5. Які причини виникнення в країні так званого "подвійного зла" – стагфляції?
6. Які Ви б могли запропонувати способи боротьби з явищем інфляційної спіралі «ціни-зарплата»?
- 7.

Тема 13. Загальноекономічна рівновага: базисна модель економічного розвитку

Програмні питання

Загальна ринкова рівновага: суть і основні риси. Реальний ВВП і його структура. Базисна модель загальної ринкової рівноваги "AD-AS". Сукупний попит. Цінові чинники, що впливають на динаміку сукупного попиту. Ефект процентної ставки. Ефект багатства, або ефект реальних касових залишків. Ефект імпортних закупівель. Нецінові чинники, що впливають на сукупний попит.

Сукупна пропозиція. Цінові і нецінові чинники, що впливають на сукупну пропозицію. Рівноважний дохід. Базисна модель "Сукупний попит - сукупна пропозиція" як теоретичний зразок факторного макроекономічного аналізу чинника.

Мета вивчення теми - формування у студентів знань щодо суті і закономірностей загальної економічної рівноваги, а також чинників, що впливають на макроекономічну стабільність, навчання студентів методам факторного аналізу чинників, що приводять до відхилення від макроекономічної рівноваги, умінню проводити комплексний економічний прогноз динаміки реального ВВП і рівня цін.

Студент повинен знати:

- суть теоретичної агрегації;
- модель "сукупний попит - сукупна пропозиція" як базисну модель загальної ринкової рівноваги;
- причини і чинники, що приводять до змін в сукупному попиті і сукупній пропозиції, і їх вплив на реальну економічну динаміку;
- внутрішню логіку впливу змін в рівні цін в країні на динаміку реального ВВП;
- основи кейнсіанського трактування кривої сукупної пропозиції;
- основи класичного трактування кривої сукупної пропозиції;
- поняття реального ВВП при повній зайнятості;

- поняття рецесійного (дефляційного) розриву;
- поняття інфляційного розриву;
- принцип відсутності зворотної динаміки рівня цін;
- графічне зображення моделі "AD-AS".

Студент повинен уміти:

- оцінити напрям і результати конкретного впливу чинників на сукупний попит і сукупну пропозицію;
- виділяти і класифікувати економічні чинники як чинники споживання, інвестицій, державних витрат і чистого експорту в сукупному попиті або в сукупній пропозиції;
- робити економічний прогноз впливу тих або інших чинників на реальну макроекономічну динаміку;
- давати рекомендації по особливостях господарської діяльності в умовах певних впливів чинників на бізнес-середовище;
- оцінювати і порівнювати короткострокові і довгострокові наслідки впливу чинників економічної політики на реальні економічні показники.

Основні категорії і поняття

Агрегація; загальна ринкова рівновага; сукупний попит (AD); сукупна пропозиція (AS); ефект процентної ставки; ефект багатства, або ефект реальних касових залишків; ефект імпортних закупівель; кейнсіанський, проміжний і класичний відрізки кривої сукупної пропозиції; об'єм реального ВВП в умовах повної зайнятості; крива сукупного попиту; крива сукупної пропозиції.

Завдання для самостійної роботи

A) тести:

1. Зрушення кривої сукупного попиту праворуч не може відображати:

- підвищення рівня цін і реального об'єму ВВП одночасно;
- підвищення рівня цін за відсутності зростання реального об'єму ВВП;
- зростання реального об'єму ВВП за відсутності підвищення цін;
- підвищення рівня цін і падіння реального об'єму ВВП одночасно.

2. Якщо рівень цін росте, а виробництво падає, то це викликано:

- зсувом кривої сукупного попиту праворуч;
- зсувом кривої сукупного попиту ліворуч;
- зсувом кривої сукупної пропозиції праворуч;
- зсувом кривої сукупної пропозиції ліворуч.

3. Крива сукупного попиту виражає відношення між:

- рівнем цін і сукупними витратами на купівлю товарів і послуг;
- рівнем цін і виробленим ВВП в реальному виразі;
- рівнем цін, який визнають покупці, і рівнем цін, який задовольняє продавців;
- об'ємами виробленого і спожитого ВВП в реальному виразі.

4. Якщо ціни ростуть, то:

- утримувачі цінних паперів з фіксованою ціною збільшують свої витрати;
- росте попит на гроші і рівень процентної ставки;
- у утримувачів цінних паперів з фіксованою ціною підвищується купівельна спроможність;
- витрати, чутливі до зміни процентної ставки, збільшуються.

5. Якщо вироблений об'єм ВВП в реальному виразі менше за рівноважний, то виробники:

- скорочують виробничі запаси і розширюють виробництво;

- b) збільшують виробничі запаси і розширюють виробництво;
- c) скорочують і виробничі запаси, і виробництво;
- d) збільшують виробничі запаси і скорочують виробництво.

6. Якщо податки на підприємництво ростуть, то:

- a) сукупний попит скорочується, а об'єм сукупної пропозиції не міняється;
- b) сукупна пропозиція скорочується, а об'єм сукупного попиту не міняється;
- c) скорочуються сукупний попит і сукупна пропозиція;
- d) ростуть сукупний попит і сукупна пропозиція.

7. Крива сукупної пропозиції виражає відношення між:

- a) рівнем цін і споживаним об'ємом ВВП в реальному виразі;
- b) рівнем цін і виробленими об'ємами ВВП в реальному виразі;
- c) рівнями цін, по яких виробники бажають продавати, а покупці – купувати товари;
- d) спожитим і виробленим об'ємом ВВП в реальному виразі.

8. Якщо держава посилює вимоги до охорони навколишнього середовища, це викликає:

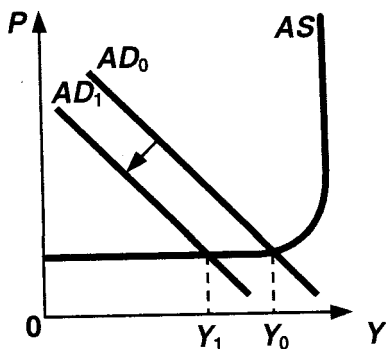
- a) зростання витрат виробництва на одиницю продукції і зсув кривої сукупної пропозиції праворуч;
- b) зростання витрат виробництва на одиницю продукції і зсув кривої сукупної пропозиції ліворуч;
- c) зростання витрат виробництва на одиницю продукції і зсув кривої сукупного попиту ліворуч;
- d) падіння витрат виробництва на одиницю продукції і зсув кривої сукупного попиту ліворуч.

Б) задачі:

1. У таблицю включені нецінові чинники, що впливають на динаміку основних компонентів сукупного попиту. Заповніть таблицю, вказавши в другому стовпчику відповідний компонент, а в третій – характер зміни (+ або -):

Чинники	Компонент сукупного попиту	Зміна
Зростання населення	Споживання	+
Скорочення пропозиції грошей		
Підвищення індивідуальних податків		
Очікувана рецесія в інших країнах		
Підвищення цін на житлові будинки		
Очікувана рецесія в економіці		

2. На малюнку представлені криві сукупного попиту (AD) і пропозиції (AS). Крива сукупного попиту зсувається ліворуч.

- a) Який вплив зрушення кривої сукупного попиту ліворуч на рівень цін? Як зміниться загальний рівень цін?
- b) Який вплив зрушення кривої сукупного попиту ліворуч на рівень реального ВВП? Як зміниться його об'єм?
- c) Якщо продуктивність в економіці скоротиться на 50%, як це відобразиться на кривій сукупної пропозиції?

В) питання для самоконтролю:

1. У чому полягає суть макроекономічної рівноваги?
2. Які принципи роботи базисної моделі "AD-AS"?
3. Який взаємозв'язок між моделями загальної ринкової рівноваги і моделями економічного зростання?
4. Які ви знаєте цінові і нецінові чинники, що впливають на динаміку сукупного попиту?
5. Які ви знаєте цінові і нецінові чинники, що впливають на динаміку сукупної пропозиції?
6. Як впливають зміни сукупного попиту і сукупної пропозиції на динаміку реального ВВП і рівня цін?
7. У чому суть кейнсіанського "ефекту храповика"?

Г) питання для дискусії:

1. Які переваги і недоліки політики стимулювання попиту?
2. Які переваги і недоліки політики стимулювання пропозиції?
3. У чому відмінності в кейнсіанському і класичному підходах до аналізу сукупної пропозиції?
4. Як відобразити економічне зростання за допомогою базисної моделі "сукупний попит - сукупна пропозиція"?

Тема 14. Фінансово-кредитна система

Програмні питання

Фінанси в системі економічних відносин. Суть фінансів та їх функції. Суб'єкти та види фінансових відносин. Фінансова система. Фінанси підприємництва. Фінанси населення. Загальнодержавні фінанси.

Сутність і структура державного бюджету. Державний бюджет та позабюджетні фонди. Місцеві бюджети. Бюджетна та податкова системи. Сутність і структура податків. Податкова система в Україні.

Державні витрати та дефіцит бюджету. Джерела покриття бюджетного дефіциту. Державний борг.

Кредитна система. Суть та функції кредиту. Основні форми кредиту. Банківський кредит. Роль кредиту в сучасній ринковій економіці. Закономірності розвитку кредитної системи. Кредитно-грошова політика в Україні.

Банківська система. Банк як економічна категорія. Структура банківської системи та її еволюція. Банки їх види та функції. Основні банківські операції. Банківський прибуток.

Цінні папери та їх види. Акції. Облігації. Казначейські зобов'язання та ощадні сертифікати. Ринок цінних паперів. Фондова біржа.

Мета вивчення теми – формування у студентів знань щодо сутності та побудови фінансово-кредитної системи, структури доходів на видатків державного бюджету, особливостей функціонування кредитного та фондового ринків, вмінь приймати обґрунтовані рішення щодо управління державним боргом, розміщення капіталів на банківських рахунках та здійснення операцій з цінними паперами.

Студент повинен знати:

- структуру фінансово-кредитної системи;
- склад доходів та видатків держбюджету;
- причини і шляхи подолання дефіциту державного бюджету;
- методи управління державним боргом;
- сучасні системи оподаткування;
- принципи кредитування та форми кредиту;
- механізм функціонування ринку цінних паперів.

Студент повинен уміти:

- скласти баланс Центрального банку країни;
- визначити норму позичкового відсотка і податкові ставки;
- заповнити податкову декларацію;
- визначити залежність ділової активності від податкової політики (крива Лаффера);
- визначити курсову вартість цінних паперів;
- розрахувати біржові індекси;
- визначити біржову котировку акції.

Основні категорії і поняття

Фінанси, фінансові відносини, фінансово-промислова група, бюджет, бюджетний дефіцит, державний борг, податок, податки прямі і непрямі, податкова декларація, принципи оподаткування, податкова система, пролонгація, дефолт, кредит, кредитна система, позика, позика державна, застава, відсоток, ставка відсоткова, кредит, іпотечний кредит, комерційний кредит, банківський кредит, банк, банківська система, банківський прибуток, вексель, акція, облігація, чек, ощадний сертифікат, фондова біржа, біржові індекси.

Завдання для самостійної роботи

A) тести:

1. Яке з положень найгрунтовніше розкриває зміст категорії "фінанси"?

- a) фінанси — це гроші;
- b) фінанси — це вся сукупність грошових доходів населення;
- c) фінанси — це сукупність відносин власності між державою, підприємствами і населенням з приводу формування і використання грошових фондів.

2. Яке з визначень найповніше характеризує зміст державних фінансів?

- a) державні фінанси — це сукупність всієї грошової маси в країні;
- b) державні фінанси — це сукупність грошових фондів, які зосереджуються в руках держави і використовуються нею для здійснення соціально-економічної функції;
- c) державні фінанси — це сума грошової маси, що використовується для обслуговування товарного обігу.

3. У чому полягає сутність фінансів підприємства?

- a) фінанси підприємства — це грошова сума, яка зберігається в касі бухгалтерії підприємства;
- b) фінанси підприємства — це грошові кошти, що знаходяться на рахунку підприємства в банках;
- c) фінанси підприємства — це сукупність грошових ресурсів, які використовуються для обслуговування виробничо-господарської діяльності підприємства.

4. Яке з визначень розкриває зміст категорії "фінанси населення"?

- a) фінанси населення — це грошові заощадження, що зберігаються в ощадбанку, вдома та у вигляді цінних паперів;

- b) фінанси населення — це грошові ресурси, що формуються у жителів країни з доходів, отриманих від трудової і господарської діяльності, від цінних паперів, власності і спрямовуються на задоволення потреб населення;
- c) фінанси населення — це грошова заробітна плата, пенсія, стипендія та грошові суми, одержані у вигляді лотерейних вигащів.

5. Яка тенденція найхарактерніша для сучасної системи державного бюджету?

- збалансованість видаткової частини бюджету з доходною;
- зменшення частки податків у доходах державного бюджету;
- зростання частки видатків з державного бюджету на соціальні цілі.

6. Із перелічених функцій центрального банку назвіть ту, якої він не виконує:

- a) регулювання грошового обігу в країні;
- b) надання кредиту окремим підприємствам, фірмам, фізичним особам;
- c) емісія грошей.

7. Які операції комерційних банків належать до активних?

- a) випуск акцій;
- b) надання позики підприємствам;
- c) залучення до зберігання в банку коштів населення, підприємств.

8. Які пасивні операції здійснюють комерційні банки?

- a) вкладення капіталу банку в розбудову мережі транспорту;
- b) надання грошової позики окремим громадянам на будівництво житла;
- c) розміщення серед населення облігацій державної позики.

9. Які функції виконують комерційні банки?

- a) надання позики промисловим підприємствам;
- b) емісія грошей;
- c) здійснення розрахунків між окремими господарськими одиницями;
- d) зберігання золотого запасу держави.

10. У чому полягає основна відмінність забезпечених кредитів від незабезпечених?

- a) позики, надані банком державі для покриття дефіциту бюджету;
- b) позики, надані банком під заставу;
- c) позики, надані під високий відсоток позичальнику.

Б) задачі:

1. На основі наведених даних складіть баланс центрального банку країни.

Цінні папери	80 млрд. грн.
Резерви комерційних банків	20 млрд. грн.
Банкноти, випущені в обіг	70 млрд. грн.
Депозити скарбниці	5 млрд. грн.
Інші активи	5 млрд. грн.
Позики комерційним банкам	5 млрд. грн.
Золотовалютні резерви	10 млрд. грн.
Інші зобов'язання і власний капітал	5 млрд. грн.

Визначте, яким чином перелічені нижче операції, що здійснюються незалежно одна від одної, позначаються на балансі центрального банку.

А) Центральний банк продає на відкритому ринку державні цінні папери на суму 50 млн. грн. населенню, яке оплачує їх чеками.

Б) Комерційні банки позичають у центрального банку 15 млн. грн.

В) Центральний банк купує у комерційних банків на відкритому ринку державні цінні папери на суму 7 млн. грн.

2. Інвестор бажає придбати акції АТ "АВС". Виходячи з динаміки розвитку АТ за попередні роки, він очікує отримання дивіденду в розмірі 12 грн. на звичайну акцію та приросту курсової вартості акції в розмірі 20 грн. На вкладений капітал інвестор бажає отримати доходність в розмірі 30%. Визначити ціну, яку інвестор готовий заплатити за акцію АТ.

3. За даними таблиці розрахуйте середні та граничні податкові ставки.

Яким є податок: 1) прогресивним? 2) пропорційним? 3) регресивним? Поясніть чому.

Чому в останні роки в розвинених країнах існує тенденція зниження ступеня прогресивності податкових систем?

Дохід	Податок	Середня ставка податку	Гранична податкова ставка
0	0	-	-
50	5	-	-
100	15	-	-
150	30	-	-
200	50	-	-
250	75	-	-

4. На основі наведеної інформації визначити фондовий індекс по 4 транспортних компаніях, якщо базове значення індексу становить 50:

Компанія	Базовий період		Поточний період	
	Ціна за акцію, грн.	Кількість акцій, млн.од.	Ціна за акцію, грн.	Кількість акцій, млн.од.
А	12	15	17	15
В	31	25	27	30
С	49	45	53	60
Д	25	30	24	35

5. Економіка країни знаходиться у стані рівноваги за умов, що споживання домашніх господарств визначається функцією $C=150+0,8Y$, інвестиції дорівнюють 120; витрати держави на купівлю благ - 200; трансфертні виплати з бюджету - 65, а ставка прибуткового податку - 0,3.

а) Визначить: 1) рівноважний НД; 2) значення мультиплікатора; 3) стан Держбюджету.

б) Які методи покриття бюджетного дефіциту ви запропонували б у даній ситуації?

В) питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення категорії "фінанси" і розкрийте об'єктивну необхідність їх виникнення.
2. Що таке фінансова система, які її складові?
3. Дайте визначення державного бюджету, розкрийте його функції, а також структуру надходжень та видатків.
4. Що таке дефіцит державного бюджету? Які шляхи його подолання? Розкрийте зв'язок між бюджетним дефіцитом і державним боргом. Які методи управління державним боргом Ви знаєте?
5. Дайте визначення податків і розкрийте їх функції.
6. Що таке податкова система? Намалюйте криву Лаффера.
7. Дайте визначення категорії "кредит", назвіть джерела його формування та принципи функціонування.
8. Охарактеризуйте основні види кредиту.

9. Що таке кредитна система?
10. Які функції виконує центральний банк?
11. Назвіть види операцій, що здійснюють комерційні банки.
12. Розкрийте сутність та особливості функціонування ринку цінних паперів.
13. Назвіть функції фондової біржі. Які фондові індекси Ви знаєте?

Г) питання для дискусії:

1. Причини утворення бюджетного дефіциту та проблеми забезпечення боргової безпеки України.
2. Завдання й методи проведення грошової політики Національним банком України.
3. Особливості формування фондового ринку України та шляхи його подальшої розбудови.
4. Основні характеристики та порогові індикатори безпечного стану фінансово-кредитної сфери.
5. Детінізація економіки й шляхи повернення тіньових капіталів.

Тема 15. Доходи у суспільстві

Програмні питання

Сутність доходу як економічної категорії. Доходи населення, їх види та джерела формування.

Сутність та механізм розподілу доходів. Функціональний та персональний розподіл доходів. Форми розподілу доходів за трудові результати та економічну діяльність. Заробітна плата: як ціна товару “робоча сила” та форма розподілу за результатами праці. Форми та системи заробітної плати. Дохід від кооперативно-колективної та індивідуальної трудової діяльності. Підприємницький дохід. Доходи від власності та рентні доходи.

Сімейні доходи, їх структура та використання. Заощадження як необхідний елемент у структурі сімейних доходів. Номінальні та реальні доходи. Диференціація доходів та її межі. Крива Лоренца.

Соціальні аспекти економічних відносин. Рівень та якість життя населення. Прожитковий мінімум. Бідність і процеси маргіналізації населення. Тіньова економіка та її вплив на соціально-економічний розвиток. Еволюція соціальної структури суспільства.

Необхідність та сутність системи соціального захисту населення. Основні елементи механізму соціального захисту. Державне регулювання розподілу доходів. Роль держави у забезпеченні соціального захисту в умовах переходу до ринкової економіки.

Зайнятість, її суть і форми. Неповна зайнятість та рівень безробіття. Причини та форми безробіття. Сутність та фактори розширеного відтворення робочої сили.

Роль держави у регулюванні зайнятості та відтворенні робочої сили.

Мета вивчення теми – формування у студентів знань щодо джерел формування і механізму розподілу доходів, соціальних аспектів економічних відносин, навчання студентів базовим методам аналізу рівня і якості життя, зайнятості і безробіття, вмінню обґрунтовувати власне розуміння шляхів регулювання зайнятості та відтворення робочої сили.

Студент повинен знати:

- сутність економічної категорії "дохід";
 - джерела формування і механізм розподілу доходів;
 - класифікацію доходів;
 - сутність та форми зайнятості;
- причини і форми безробіття;
роль держави у забезпеченні зайнятості та соціального захисту.

Студент повинен уміти:

- визначити реальну заробітну плату;
- розрахувати сімейний бюджет;
- оцінювати показники диференціації доходів;
- побудувати криву Лоренца;
- розрахувати показники зайнятості та безробіття;
- визначити вплив зайнятості та інфляції на рівень життя.

Основні категорії і поняття

Доход; функціональний та персональний розподіл доходів; заробітна плата; рента; підприємницький доход; відсоток; сімейний доход; сімейний бюджет; рівень життя; якість життя; добробут; бідність; злиденність; субсидія; реальні та номінальні доходи; індексація; диференціація доходів; крива Лоренца; децильний коефіцієнт; коефіцієнт Джині; соціальний захист населення.

Завдання для самостійної роботи

A) тести:

1. Що розуміють під функціональним розподілом доходу:

- a) розподіл доходу між споживанням і заощадженням;
- b) розподіл національного доходу між різними факторами виробництва;
- c) розподіл доходів між основними економічними суб'єктами;
- d) розподіл фірмою доходу на дивіденди й розвиток виробництва;
- e) усі відповіді неправильні.

2. Що належить до напрямів використання особистих доходів:

- a) споживання;
- b) заощадження;
- c) сплата податків;
- d) усі напрями.

3. Реальну заробітну плату обчислюють як:

- a) відношення номінальної зарплати до рівня цін;
- b) відношення рівня цін до номінальної зарплати;
- c) відношення номінальної зарплати до суми цін товарів і послуг, куплених за неї;
- d) відношення суми цін товарів і послуг, куплених за номінальну зарплату, до рівня цін;
- e) усі відповіді неправильні.

4. У країнах із розвинутою ринковою економікою у структурі доходів сім'ї найвищу питому вагу мають:

- a) заробітна плата;
- b) доходи від підсобного господарства;
- c) майнові доходи;
- d) трансферні державні платежі;
- e) доходи від тіньової економіки.

5. Крива Лоренца відображає:

- a) ступінь рівності в розподілі доходів у суспільстві;
- b) ступінь диференціації доходів працівників різних галузей;
- c) залежність між розміром доходу та рівнем споживання;
- d) залежність між кількістю членів домогосподарства та обсягом їхніх доходів;
- e) усі відповіді неправильні.

6. Яке твердження правильне:

- a) що ближча крива Лоренца до бісектриси, то вищий ступінь рівності розподілу доходів у країні;
- b) у перехідній економіці України рівень диференціації доходів у 1990-х роках знижувався;
- c) розрив у рівнях доходів між 20% найбагатшого і 20% найбіднішого населення у розвинутих країнах більший, ніж у країнах, що розвиваються;
- d) частка заробітної плати у доходах населення в Україні вища, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою;
- e) коефіцієнт Джині в економіці України прямує до нуля.

7. Диференціація доходів населення — це:

- a) неоднаковий рівень доходів домогосподарств або працівників;
- b) висока частка майнових доходів у структурі доходів населення;
- c) зміна співвідношення між мінімальною зарплатою і мінімальною пенсією;
- d) висока частка соціальних трансферів у структурі доходів населення;
- e) усі твердження неправильні.

8. Диференціація доходів населення:

- a) є недоліком певної економічної системи;
- b) простежується в усіх економічних системах;
- c) є неминучою, але держава може цілком її усунути;
- d) є результатом неправильної економічної поведінки окремих суспільних груп;
- e) усі твердження неправильні.

9. Який показник найповніше характеризує рівень життя:

- a) коефіцієнт участі в робочій силі;
- b) номінальні особисті доходи;
- c) номінальні використовувані доходи;
- d) натуральні доходи;
- e) реальні використовувані доходи на душу населення.

10. Що є джерелом заробітної плати, яку робітник отримує на підприємстві?

- a) накопичені грошові кошти роботодавця;
- b) прибуток;
- c) новостворена робітником вартість.

Б) задачі:

1. Припустимо, що Петро, Сергій, Ігор, Галина та Наталя отримують доходи у розмірі 50000, 25000, 12500, 7500 і 5000 грн. відповідно. Побудуйте криву Лоренца і визначте, який відсоток загального доходу отримує найбагатший і найбідніший з них.

2. У 2004 р. номінальна зарплата становила 200 гр.од., а ціна хліба - 2 гр.од., у 2005 р. номінальна зарплата зросла на 5%, а ціна на хліб - на 12%. Визначте: номінальну зарплату і ціну хліба у 2004 році, а також реальну зарплату, виражену хлібом.

Обґрунтуйте, чому реальна зарплата (виражена хлібом) у другому періоді стала меншою, ніж у першому. Які наслідки для рівня життя індивідуальних домашніх господарств можна передбачити, якщо узагальнити чисельні значення наведеного вище прикладу (замість підвищення цін на хліб прийняти загальне підвищення рівня цін)?

Обчисліть зміни відносно 2004 року та поясніть їх вплив на рівень життя індивідуальних домашніх господарств, якщо б у 2005 році зарплата зросла на 9%, а ціна на хліб - на 6%.

3. Робітник 5-го розряду працював у цеху 20 робочих днів. Тарифний коефіцієнт для робітника цього розряду — 1,8; денна тарифна ставка робітника 1-го розряду визначена в розмірі 5 грн.

Визначте: денну і місячну заробітну плату робітника, а також вкажіть, до якої системи заробітної плати належить така організація оплати праці?

4. За перші 5 років реформування економіки роздрібні ціни в Україні зросли у 118 тис. разів, а грошові доходи населення — у 18 тис. разів.

Визначте: як змінилися за цей час реальні доходи населення?

5. За робочий день робітник виробив 18 деталей, за кожен з яких відповідно до розцінок отримав 5 грн., а всього — 90 грн. У процесі праці він зекономив матеріалів на 2000 грн. Відповідно до існуючого положення $\frac{3}{4}$ зекономлених ресурсів у грошовій формі видаються у вигляді премії робітникові, а $\frac{1}{4}$ залишається підприємству.

Визначте: а) загальний денний заробіток робітника; б) систему заробітної плати, яка застосовувалася на підприємстві.

В) питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення сутності доходу як економічної категорії.
2. Назвіть види та джерела формування доходів населення.
3. У чому полягає функціональний та персональний розподіл доходів?
4. Які форми розподілу доходів за трудові результати та економічну діяльність Ви знаєте?
5. Що таке заробітна плата? Яких форм вона набуває?
6. Дайте визначення рентного доходу та підприємницького доходу. Які умови їх виникнення?
7. Охарактеризуйте структуру та напрями використання сімейних доходів.
8. Які Ви знаєте методи відображення та виміру нерівномірного розподілу доходів між різними верствами населення?
9. Дайте визначення рівня та якості життя населення, що таке прожитковий мінімум?
10. Назвіть основні елементи механізму соціального захисту населення.

Г) питання для дискусії:

1. Економічна ефективність і соціальна справедливість.
2. Основні компенсатори і латентні механізми гальмування поширення бідності, що діяли в Україні у трансформаційний період.
3. Проблеми захисту інтересів учасників накопичувальної пенсійної системи.
4. Пенсійна реформа в Україні та її вплив на макроекономічні показники.

Тема 17. Світове господарство і міжнародні економічні відносини

Програмні питання

Сутність, етапи становлення та основні риси світового господарства. Сучасна структура світового господарства.

Міжнародний поділ праці та інтернаціоналізація економіки як основа формування світового господарства. Транснаціональні корпорації і розвиток міжнародних виробничих зв'язків. Міжнародна економічна інтеграція та її організаційні форми.

Світова торгівля: сутність та структура. Всесвітній ринок товарів і послуг. Сучасні тенденції розвитку світової торгівлі. Торговельна політика, її види та інструменти. Теорія порівняльних витрат. Сучасні тенденції розвитку світової торгівлі.

Міжнародні кредитні відносини і механізм їх регулювання. Зміст і структура світової валютної системи. Валютні курси. Конвертованість валют. Валютні ринки.

Міграція населення і світовий ринок праці. Сутність і причини, форми і тенденції розвитку міграції робочої сили.

Мета вивчення теми - формування у студентів знань щодо закономірностей функціонування світового господарства та його законів, навчання студентів базовим методам аналізу конкурентоздатності країни.

Студент повинен знати:

- сутність і етапи розвитку світового господарства;
- структуру міжнародних економічних відносин;
- сутність економічних законів світового господарства та особливості їх дії;
- сучасні тенденції розвитку світового господарства;

Студент повинен уміти:

- пояснити, чому міжнародна спеціалізація і кооперування виробництва можуть бути взаємовигідними для країн, що беруть участь в них;
- визначати розмір додаткового доходу учасників експортно-імпорتنих операцій внаслідок зміни валютних курсів;
- будувати криву торговельних можливостей;
- орієнтуватися в закономірностях інтеграції, що веде до загального зростання добробуту країн, що беруть участь в ній;

Основні категорії і поняття

Світове господарство; міжнародний поділ праці; міжнародна спеціалізація і кооперація; світовий ринок; демпінг; відкритий ринок; валюта; валютний курс; конвертованість; теорія абсолютних і порівняльних переваг; міграція робочої сили; інтернаціоналізація; інтеграція; Європейська валютна система; Міжнародний банк реконструкції і розвитку; Міжнародний валютний фонд; валютний ринок; міжнародний кредит; міжнародний вивіз капіталу; прямі і портфельні іноземні інвестиції; вільна економічна зона; міжнародне просування технологій; інжиніринг; ІКАО; транснаціональні корпорації (ТНК); транснаціональні банки (ТНБ); Міжнародна організація сприяння регіональній економічній співпраці (МОРЕС); Світова організація торгівлі; Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ); Європейський союз (ЄС).

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. Практично будь-яка національна економіка є:

- a) частиною світової економіки, а тому залежить від неї;
- b) абсолютно відкритою економічною системою і тому цілком залежить від світової економіки;
- c) частиною світової економіки і прагне істотно скоротити свою залежність від неї;
- d) частиною світової економіки і прагне до поширення протекціоністських заходів.

2. Міжнародний поділ праці — це:

- a) система торговельних зв'язків, які склалися у певних часових і територіальних рамках;
- b) спеціалізація окремих країн у межах світового господарства на виробництві певних видів продукції з метою їх реалізації на національному ринку;
- c) система різноманітних форм міжнародного економічного співробітництва, яка передбачає відкритість економіки і вільне переміщення трудових ресурсів;
- d) зосередження окремих стадій єдиного виробничого процесу у різних, найпридатніших для цього країнах;
- e) правильна відповідь не названа.

3. Спеціалізація країни, що ґрунтується на абсолютних перевагах, передбачає:

- a) безперервне розширення випуску найвигідніших для неї товарів;
- b) можливість виробляти певні товари з найнижчими, порівняно з іншими країнами, витратами;
- c) перевагу даної країни у природно-кліматичних умовах виробництва визначених товарів;
- d) перевагу даної країни в забезпеченості певними видами ресурсів;

4. Організація СОТ регулює умови:

- a) міжнародної торгівлі;
- b) формування валютних курсів;
- c) міграції населення;
- d) міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами.

5. Валюта — це:

- a) грошова одиниця певної країни;
- b) грошові знаки іноземних держав, які зберігаються у Національному банку України;
- c) національні грошові знаки, якими володіють нерезиденти;

6. "Країна виробляє більше, ніж споживає" за умови:

- a) дефіциту державного бюджету;
- b) збільшення зовнішнього боргу країни;
- c) від'ємного сальдо торгового балансу;
- d) позитивного сальдо торгового балансу;
- e) збільшення видобутку золота в країні.

7. Валютний курс - це:

- a) режим національної валюти без валютних обмежень щодо поточних та фінансових операцій;
- b) можливість вільного обміну на національному ринку іноземної валюти на національну;
- c) ціна відповідної валюти, виражена в іншій валюті;
- d) офіційно визначений грошовий засіб відповідної країни або групи країн.

8. Конвертованість валюти - це:

- a) зниження вартості валюти, її курсу;
- b) можливість вільного обміну на національному ринку іноземної валюти на національну;
- c) ціна відповідної валюти, виражена в іншій валюті;
- d) офіційно визначений грошовий засіб відповідної країни або групи країн.

Б) задачі:

1. Припустімо, що курс гривні до російського рубля становить: 1 гривня = 6,5 рубля. Українські фірми експортують товар "X" у Росію, який коштує там 520 рублів. Російські фірми також виробляють продукт "X" та експортують його в Україну, де його ціна становить 80 грн. Обсяг експорту товару "X" фірмами обох країн однаковий — 60 тис. одиниць.

Напередодні виборів в Україні курс гривні щодо рубля знизився до 1:5,5. Визначте розмір додаткового доходу, який отримують фірми однієї з країн унаслідок зміни курсу.

2. Нижче наведено інформацію про виробничі можливості двох країн.

Товар	Виробничі альтернативи країни "X"				Виробничі альтернативи країни "Z"			
	0	20	40	60	0	20	40	60
A	0	20	40	60	0	20	40	60
B	15	10	5	0	60	40	20	0

Визначте:

- a) внутрішню альтернативну вартість виробництва товару А і товару В у кожній країні;
- b) товар, на виробництві якого повинна спеціалізуватися кожна країна;

в) лінії торговельних можливостей кожної країни, якщо умови торгівлі становлять: 1 одиниця товару В дорівнює 2 одиницям товару А;

г) якщо оптимальна структура виробництва для спеціалізації і торгівлі є (20 і 10) для країни "Х" і (20 і 40) для країни "Z", то які їхні вигоди від спеціалізації і торгівлі.

3. Уряд України ухвалює рішення про запровадження мита на імпорт олії в розмірі 40 центів за 1 кг. Світова ціна на олію становить 800 дол. за тонну. Обсяг виробництва олії в Україні за вільної торгівлі становить 50 тис. т, а за наявності ввізного мита — 60 тис. т. Обсяг споживання олії за вільної торгівлі становить 120 тис. т, а за імпортного мита — 100 тис. т. Різницю між споживанням і виробництвом Україна покриває за рахунок імпорту.

Обчисліть:

- втрати споживачів даної країни від запровадження ввізного мита;
- виграш виробників України від цього заходу;
- збільшення доходів державного бюджету від запровадження ввізного мита;
- чисті втрати національного добробуту країни від обмеження імпорту.

4. Припустімо, що Україна і Польща виробляють лише два товари — цукор та борошно. Обсяг продукції на одиницю ресурсів подано в таблиці.

Країна	Цукор	Борошно
Україна	75	100
Польща	50	50

Визначте:

- Чи має Україна абсолютну перевагу у виробництві борошна? А цукру?
- Чи має Україна порівняльну перевагу у виробництві борошна? А цукру?
- Яке мінове співвідношення між цукром і борошном склалося би в Україні за відсутності зовнішньої торгівлі?
- У яких межах встановляться умови торгівлі у разі вільної торгівлі між Україною і Польщею ?

В) питання для самоконтролю:

- Дайте визначення поняття "світове господарство".
- У чому полягає сутність міжнародного поділу праці, які причини його виникнення і форми прояву?
- Дайте визначення інтернаціоналізації господарського життя, назвіть основні форми її прояву.
- Що таке міжнародні економічні відносини, охарактеризуйте їх структуру.

Г) питання для дискусії:

- Відкритість економіки і національні інтереси України.
- Можливості євроінтеграції України.
- Дайте оцінку зовнішнім чинникам впливу на економіку України в епоху глобалізації.

Тема 17. Регулювання світогосподарських зв'язків. Платіжний баланс

Програмні питання

Форми та інструменти регулювання світогосподарських зв'язків. Торговельний і платіжний баланс. Сучасні тенденції розвитку світової торгівлі.

Проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

Сучасна глобалізація світогосподарських зв'язків і виникнення загальноцивілізаційних проблем людства. Природа і види глобальних проблем сучасності. Необхідність і форми міжнародного співробітництва у вирішенні глобальних економічних проблем.

Мета вивчення теми - формування у студентів знань щодо закономірностей функціонування світового господарства та його законів, вмінню приймати обґрунтовані рішення в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків з метою вирішення загальноцивілізаційних проблем людства.

Студент повинен знати:

- форми та інструменти регулювання світогосподарських зв'язків
- фактори та форми прояву глобалізації;
- основні форми міжнародного співробітництва у розв'язанні глобальних економічних проблем.

Студент повинен уміти:

- скласти торговельний та платіжний баланс країни;
- визначити вплив платіжного балансу на поточний ринковий курс національної валюти (гривни);
- визначити загрози національній економічній безпеці країни;
- приймати обґрунтовані рішення щодо формування зовнішньоекономічної політики держави.

Основні категорії і поняття

Торговельний баланс; платіжний баланс; глобалізація; глобальна економіка; економічна безпека; фритредерство; протекціонізм; прямі і непрямі обмеження.

Завдання для самостійної роботи

А) тести:

1. Підберіть правильне визначення до терміну протекціонізм:

- a) політика, що обмежує певні зовнішньоторгові операції;
- b) загальна вартість експорту та імпорту;
- c) політика, що заохочує або не перешкоджає вивозу та ввозу товарів;
- d) економічна школа, яка вважала основним джерелом багатства зовнішню торгівлю;
- e) продаж за кордоном товарів за цінами, нижчими від внутрішніх.

2. Де відображаються усі зовнішньоекономічні операції за певний період?

- a) зовнішньоторгове сальдо;
- b) платіжний баланс;
- c) торговельний баланс;
- d) валовий внутрішній продукт;
- e) чистий національний продукт.

3. "Країна виробляє більше, ніж споживає" за умови:

- f) дефіциту державного бюджету;
- g) збільшення зовнішнього боргу країни;
- h) від'ємного сальдо торгового балансу;
- i) позитивного сальдо торгового балансу;
- j) збільшення видобутку золота в країні.

Б) задачі:

1. Економіку країни характеризують такі параметри:
експорт товарів становить 850 млн. гр.од.;
імпорт товарів становить 820 млн. гр.од.;

резиденти країни отримують доходи від іноземних інвестицій у формі виплати процентів з-за кордону — 320 млн. гр.од.;

видатки резидентів країни на туризм становлять 350 млн. гр.од.;

доходи даної країни від туризму дорівнюють 280 млн. гр.од.;

країна виплачує зарубіжним інвесторам дохід у сумі 200 млн. гр.од.;

перекази капіталу, отримані резидентами даної країни — 180 млн. гр.од.;

перекази капіталу резидентами даної країни нерезидентам — 230 млн. гр.од.;

прямі інвестиції нерезидентів в економіку даної країни — 200 млн. гр.од.;

прямі інвестиції резидентів даної країни за кордоном — 220 млн. гр.од.

а) Обчисліть сальдо поточного рахунку, сальдо рахунку капіталів і фінансів без статті «Резервні активи» і сальдо підсумкового балансу країни.

б) Визначте зміни величини офіційних золотовалютних резервів країни.

В) питання для самоконтролю:

1. Що таке торговельний баланс, які його складові?
2. Назвіть принципи складання платіжного балансу країни.
3. У чому полягає суть сучасної глобалізації світогосподарських зв'язків?
4. Що таке глобальна економіка, чим вона відрізняється від світової економіки?
5. Охарактеризуйте фактори та форми прояву глобалізації.
6. Розкрийте основні форми міжнародного співробітництва у розв'язанні глобальних економічних проблем.

Г) питання для дискусії:

1. Міжнародно-інтеграційний аспект економічної безпеки України.
2. Дайте оцінку зовнішнім чинникам впливу на економіку України в епоху глобалізації.
3. Оцініть, наскільки ефективною є міжнародна допомога Україні. Назвіть позитивні й негативні результати співробітництва з МВФ.

Рекомендовані інтернет-ресурси

I – Аналітичні центри та дослідницькі організації України:

1. Група фіскального аналізу - <http://www.fao.kiev.ua>
2. Дніпровський центр соціальних досліджень - <http://www.dsci.dp.ua>
3. Донецький інформаційно-аналітичний центр - <http://www.diac.dn.ua>
4. Інститут громадянського суспільства - <http://www.online.km.uaigs/>
5. Інститут конкурентного суспільства - <http://www.ics.org.ua>
6. Інститут масової інформації - <http://www.imi.com.ua>
7. Інститут міжнародних відносин - <http://www.iir.kiev.ua>
8. Інститут політики - <http://www.tomenko.kiev.ua>
9. Інститут проблем законодавства ім. Ярослава Мудрого - <http://www.legality.kiev.ua>
10. Інститут реформ - <http://www.ir.org.ua>
11. Інститут трансформації суспільства - <http://www.soskin.kiev.ua>
12. Міжнародний інститут бізнесу - <http://www.iib.com.ua>
13. Міжнародний інститут порівняльного аналізу - <http://www.ica.org.ua>
14. Міжнародний центр перспективних досліджень - <http://www.icps.kiev.ua>
15. Національний інститут стратегічних досліджень - <http://www.niss.gov.ua>
16. Національний інститут українсько-російських відносин - <http://www.niurr.gov.ua>
17. Національна Академія Наук України - <http://www.nas.gov.ua>
18. Східноукраїнський фонд соціальних досліджень - <http://www.sociology.kharkiv.org>
19. Торгово-промислова Палата України - <http://www.ucci.org.ua>
20. Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД) - <http://www.ucipr.kiev.ua>
21. Українсько-європейський консультативний центр (UEPLAC) - <http://www.ueplac.kiev.ua>
22. Українська освітня програма ринкових реформ - <http://www.umrep.kiev.ua>
23. Український Фінансовий Сервер - <http://www.ufs.kiev.ua>
24. Український центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова - <http://www.uceps.com.ua>
25. Український Центр післяприватизаційної підтримки підприємств - <http://www.ucpps.kiev.ua>
26. Фонд регіональних соціально-політичних і економічних досліджень "Злука" — <http://www.zluka.isr.lviv.ua>
27. Фонд "Європа ХХІ" - <http://www.europexxi.ldev.ua>
28. Харківська правозахисна група - <http://www.khpg.org>
29. Центр антикризових досліджень — <http://www.anticrisis.come.to>
30. Центр близькосхідних досліджень - <http://www.ames.kiev.ua>
31. Центр "Демократія і розвиток" - <http://www.cdd.kiev.ua>
32. Центр інновацій та розвитку - <http://www.ngoukraine.kiev.uaidc/>
33. Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України - <http://www.foreignpolicy.org.ua>
34. Центр "Освіта" - <http://www.city-adm.lviv.uacer/>
35. Центр політико-правових реформ - <http://www.pravo.org.ua:8101>
36. Центр соціальних досліджень "Софія" - <http://www.sofia.com.ua>
37. Центр стратегічних розробок - <http://ln.com.ua>

II - Зарубіжні та міжнародні аналітичні центри та дослідні організації:

1. Аналітичний центр "Онлайн Росія" - <http://www.ancentr.ru>
2. Архів опитувань громадської думки в Україні (Канада) - <http://www.gsilver.queensu.ca/~csd/ukarchive>
3. Бюро економічного аналізу (Росія) - <http://www.beafnd.org/russian>
4. "Економічна експертна група" (Росія) - <http://www.eeg.ru>
5. Інститут економіки перехідного періоду (Росія) - <http://www.iet.ru>

6. Інститут світової економіки та міжнародних відносин (Росія) - <http://www.isn.rsuh.ru/imemo/index2.htm>
7. Центр політичних і міжнародних досліджень (Росія) - <http://www.isn.rsuh.ru/cpis/win/index.htm>
8. Center for Strategic and International Studies (CSIS) - <http://www.csis.org>
9. Centre for Russian, Eastern and Eurasian Study - <http://reenic.utexas.edu/reenic.html>
10. Centre for Social and Economic Research (CASE) - <http://www.case.com.pl/indexen.html>
11. Deutsche Bank Research - <http://www.dbresearch.de/>
12. East Europe Institute - <http://www.oei.fu-berlin.de/>
13. Federal Institute for Russian, East European and International Studies - <http://www.biost.de/>
14. Friederich Ebert Stiftung - <http://www.fes.de/organisation/europe/cee/>
15. German Institute for Economic Research (DIW) - <http://www.diw.de/>
16. Institute for East European Studies (Munich) - <http://www.lrz-muenchen.de/~oeim>
17. The Harvard Institute for International Development - <http://www.hiid.harvard.edu/>
18. Transparency International — <http://www.transparency.de/>

III - Державні органи влади України:

1. **Verkhovna Rada of Ukraine** - <http://www.rada.kiev.ua>
2. Вищий господарський суд - <http://www.arbitr.gov.ua>
3. Головне управління державної служби - <http://www.guds.gov.ua>
4. Держкомстат України - <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Департамент реєстрації та ліцензування - <http://www.lpu.gov.ua>
6. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку - <http://www.ssmsc.gov.ua>
7. Державна митна служба - <http://www.customs.gov.ua>
8. Державна податкова адміністрація - <http://www.sta.gov.ua>
9. Державний департамент продовольства - <http://www.fooddept.gov.ua>
10. Державний комітет з енергозбереження - <http://www.cenef.kiev.ua>
11. Державний комітет зв'язку та інформації - <http://www.stc.gov.ua>
12. Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва - <http://www.dkrp.gov.ua>
13. Кабінет Міністрів України - <http://www.kmu.gov.ua>
14. Міністерство аграрної політики - <http://www.minagro.kiev.ua>
15. Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції - <http://www.me.gov.ua>
16. Міністерство закордонних справ - <http://www.mfa.gov.ua>
17. Міністерство з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи - <http://www.mns.gov.ua>
18. Міністерство культури і мистецтв - <http://www.mincult.gov.ua>
19. Міністерство охорони здоров'я - <http://www.health.gov.ua>
20. Міністерство фінансів - <http://www.minfin.gov.ua>
21. Міністерство юстиції - <http://www.minjust.gov.ua>
22. Національний банк України - <http://www.bank.gov.ua>
23. Офіційна сторінка Президента України - <http://www.president.gov.ua>
24. Рада національної безпеки і оборони - <http://www.rainbow.gov.ua>
25. Служба безпеки України - <http://www.ssu.gov.ua>
26. Торгово-промислова палата - <http://www.ucci.org.ua>
27. Фонд державного майна - <http://www.spfu.gov.ua>
28. Центральна виборча комісія - <http://www.cvk.ukrpack.net>

IV - Інформаційні агентства:

1. Інтерфакс-України - <http://www.interfax.kiev.ua/ukr>
2. Українські новини - <http://www.ukranews.com/rus>
3. Укрінформ - <http://info.dinau.com.ua>
4. УНІАН - <http://www.unian.net/ukr>

5. УНІАР - <http://www.uniar.com.ua>
6. Експресинформ - <http://www.expressinform.com.ua>

V - Пошукові системи:

1. Друк в Україні - <http://www.druk.kharkov.ua>
2. Жовті сторінки України - <http://www.yp.org.ua>
3. Золота книга, каталог каталогів, пошукових і рейтингових систем - <http://www.goldbook.dp.ua>
4. Індустрія інтелекту - <http://www.kik.kiev.ua>
5. Інформаційні сервери на Rainbow - <http://www.rainbow.gov.ua/info/index>
6. Каталог української преси - <http://www.geocities.com/ukrainianpress/>
7. Книжковий пошуковий реєстр - <http://www.vsv.com.ua>
8. МЕТА - українська пошукова система - <http://www.meta-ukraine.com>
9. Найбільша служба баз даних у Росії і СНД - <http://www.integrumworld.com/test/>
10. Преса в Україні - <http://www.press.org.ua>
11. Преса України в Інтернеті — <http://www.ipc.kiev.ua>
12. Путівник електронною періодикою - <http://www.nbuv.gov.ua/ntemet.per>
13. Список українських серверів - <http://www.weblast.gu.net:8101/Kyiv>
14. Українська преса в Інтернеті - <http://www.uamedia.visti.net>
15. Український файловий архів - <http://www.ufa.com.ua>
16. Файловий архів Неон-В - <http://www.files.com.ua>
17. Шерлок Холмс — пошук за українськими ресурсами - <http://www.holms.ukmet.net>
18. AltaVista - <http://www.altavista.com>
19. Asearch - українська пошукова система - <http://www.search.kiev.ua>
20. Bigmir — рейтинг українського віртуального світу - <http://www.bigmir.net>
21. BRAINTRACK (University Index) - <http://www.braintrack.com/index.htm>
22. BRAMA - <http://www.brama.com>
23. Google - <http://www.google.com>
24. IREX Kyiv - <http://www.irex.kiev.ua>
25. Lib.Ru - пошукові системи на Інтернеті - <http://www.lib.ru/poisk.dir>
26. Top Ping - рейтингова пошукова система - <http://www.topping.com.ua>
27. Ukraina - зарубіжний тематичний каталог - <http://www.ukrania.com>

VI - Міжнародні фонди і проекти:

1. Консультаційний проект уряду Німеччини в Україні з питань приватизації - <http://www.privatisation.kiev.ua>
2. Програма підтримки некомерційного сектора (Росія) - <http://www.ngo.org.ru>
3. Російський фонд правових реформ - <http://www.rflr.ru>
4. Carnegie Corporation of New York - <http://www.camegie.org> Carpathian Foundation - <http://www.carpathianfoundation.org>
5. Center for International Private Enterprise - <http://www.cipe.org>
6. Counterpart Alliance for Partnership - <http://www.counterpart.org.ua>
7. Freedom House - <http://www.freedomhouse.org>
8. Freedom House Ukraine - <http://www.freedomhouse.org.ua>
9. Funds - <http://www.irex.kiev.ua/handbook/>
10. Inter-Research Science Publisher — <http://www.int-res.com>
11. International Renaissance Foundation - <http://www.irf.kiev.ua>
12. ISAR Initiative for Social Action and Renewal in Eurasia - <http://www.isar.org>
13. Konrad-Adenauer-Stiftung - <http://www.kas.de/>
14. Monsanto Fund - <http://www.monsanto.com>
15. National Endowment for Democracy - <http://www.ned.org>
16. Poland-America-Ukraine Cooperation Initiative - <http://www.cif.iatp.org.ua>

17. Research Triangle Institute Advanced Technologies - <http://www.rti.org>
18. Soros Foundations Network - <http://www.soros.org>
19. The Alliance for Collaboration on Enterprise Development - <http://www.alliance.org.ua>
20. The Bradley Foundation - <http://www.bradleyfdn.org>
21. The British Council Ukraine - <http://www.bc.kiev.ua>
22. The Heritage Foundation - <http://www.heritage.org>
23. The International Youth Foundation - <http://www.iyfnet.org>
24. The MacArthur Foundation - <http://www.macfdn.org>
25. The Nathan Cummings Foundation - <http://www.ncf.org>
26. U.S.-Ukraine Foundation - <http://www.usukraine.org>
27. United Nations in Ukraine - <http://www.un.kiev.ua:8080>
28. Westminster Foundation for Democracy - <http://www.wfd.org>

VII - Бібліотеки:

1. Адреси Web-серверів національних і українських бібліотек - <http://www.nbu.gov.ua/internet/libweb.html>
2. Адреси електронної пошти бібліотек України - <http://www.lucl.kiev.ua/wm/adresf.html>
3. Бібліотека Верховної Ради України - <http://www.rada.kiev.ua>
4. Бібліотеки й інформаційні центри - <http://www.rada.kiev.ua/LIBRARY/partners.html>
5. Бібліотеки Дніпропетровського національного університету - <http://www.comsci.dsu.dp.ua/DSU/libraries/>
6. Бібліотека Сумського державного університету - <http://www.sumdu.edu.ua/pages/library/>
7. Державна бібліотека України для юнацтва - <http://www.ukriibworld.kiev.ua/unl/>
8. Державна науково-технічна бібліотека України - <http://www.gntb.n-t.org>
9. Донецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н.К.Крупської - <http://www.library.donetsk.ua>
10. Електронна бібліотека Київського національного університету імені Тараса Шевченка - <http://www.scilib.univ.kiev.ua>
11. Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І.Чижевського - <http://www.library.online.kr.ua>
12. Луганська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О.М.Горького - <http://www.library.lg.ua>
13. Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаника - <http://www.lsl.lviv.ua>
14. Наукова бібліотека ім. М.Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка - <http://www.lib-gw.univ.kiev.ua>
15. Наукова бібліотека Національного університету “Києво-Могилянська академія” - <http://www.ukma.kiev.ua>
16. Наукова бібліотека Таврійського національного університету - <http://www.lib.crimea.edu>
17. Наукова бібліотека Тернопільського державного технічного університету імені Івана Пулюя - <http://www.tu.edu.te.ua/library/>
18. Науково-технічна бібліотека Донецького державного технічного університету - <http://www.library.dgtu.donetsk.ua>
19. Науково-технічна бібліотека Національного технічного університету України “Київський політехнічний університет” - <http://www.library.ntu-kpi.kiev.ua>
20. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського - <http://www.nbu.gov.ua>
21. Національна парламентська бібліотека України - <http://www.nplu.kiev.ua>
22. Публічна бібліотека ім. Лесі Українки - <http://www.lucl.lucl.kiev.ua>
23. Українська бібліотечка - <http://www.library.uazone.net>
24. Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна - <http://www.univer.kharkov.ua>

VIII - Енциклопедії та довідники:

1. Енциклопедія Britannica - <http://www.britannica.com>
2. Міжнародний об'єднаний біографічний центр - <http://www.biograph.comstar.ru>
3. Нобелівські лауреати - <http://www.n-t.org>
4. BUBL Information Service - <http://www.bubl.ac.uk>
5. Central Intelligence Agency Publications and Reports - <http://www.odci.gov/cia/publications/pubs.html>
6. Harcourt AP Dictionary of Science and Technology - <http://www.harcourt.com/dictionary/>
7. MegaBook - <http://www.mega.km.ru>
8. PROMT's Online Translator - <http://www.translate.ru>
9. YourDictionary.com - <http://www.yourdictionary.com>

IX - Вищі навчальні заклади України:

1. Дніпропетровський національний університет - <http://www.local.dsu.dp.ua/index-local.html>
2. Донецький національний університет - <http://www.dongu.donetsk.ua>
3. Запорізький державний університет - <http://www.zsu.edu.ua>
4. Київський національний економічний університет - <http://www.kneu.kiev.ua>
5. Київський національний університет імені Тараса Шевченка - <http://www.univ.kiev.ua>
6. Львівський національний університет - <http://www.franko.lviv.ua>
7. Одеський державний університет - <http://www.imem.odessa.ua/index2.htm>
8. Прикарпатський університет - <http://www.pu.if.ua>
9. Сумський державний університет - <http://www.sumdu.edu.ua>
10. Таврійський національний університет - <http://www.ccssu.crimea.ua>
11. Ужгородський національний університет - <http://www.univ.uzhgorod.ua>
12. Українська Академія державного управління при Президентові України - <http://www.academy.kiev.ua>
13. Університет "Києво-Могилянська Академія" - <http://www.ukma.kiev.ua>
14. Харківський національний університет - <http://www.ukma.kiev.ua>
15. Чернівецький державний університет - <http://www.chsu.cv.ua>

X - Зарубіжні вищі навчальні заклади:

1. Carleton University (Canada) - <http://www.carleton.ca>
2. Central European University (Hungary) - <http://www.ceu.hu>
3. Columbia University (USA) - <http://www.columbia.edu>
4. Dalhousie University (Canada) - <http://www.dal.ca>
5. London Metropolitan University (Great Britain) - <http://www.unl.ac.uk>
6. New York University (USA) - <http://www.nyu.edu>
7. University of Maryland (USA) - <http://www.umd.edu>

XI - Міжнародні організації:

1. Агентство США з міжнародного розвитку - <http://www.usaid.kiev.ua>
2. Європейська комісія - <http://www.europa.eu.int>
3. Представництво ООН у Києві - <http://www.un.kiev.ua>
4. Представництво Світового Банку в Україні - <http://www.worldbank.org.ua>
5. Світова організація торгівлі - <http://www.wto.org>
6. American Chamber of Commerce in Ukraine - <http://www.amcham.kiev.ua>
7. Center for Social and Economic Research CASE - Ukraine - <http://www.case.org.ua>
8. Centre for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine - <http://www.public.ua.net/~potekhin>
9. Commercial Law Clearinghouse for Ukraine - <http://www.draftlaw.kiev.ua>
10. Delegation of the European Commission to Ukraine, Moldova and Belarus - <http://www.delukr.cec.eu.int>
11. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) - <http://www.ebrd.com>

12. Economics Education and Research Consortium - <http://www.eerc.kiev.Ut>
13. International Monetary Found (IMF) - <http://www.imf.org>
14. International Science Foundation - <http://www.isf.kiev.ua>
15. The British Council in Ukraine - <http://www.bc.kiev.ua>
16. The US Agency for International Development - <http://www.usaid.gov>
17. World Bank Office - <http://www.worldbank.org.ua>
18. United States Information Services (U.S.I.S.) - <http://www.usis.kiev.ua>
19. US Commercial Service in Ukraine - <http://www.usemb.kiev.uaFCSWEB/fcsua.html>
20. US Embassy in Ukraine - <http://www.usemb.kiev.ua>
21. Yale - Ukraine Initiative - <http://www.yale.edu/rees/yui.html>

XII - Інші інформаційні ресурси:

1. Державні органи влади України - <http://www.nau.kiev.ua>
2. Законопроекти України <http://www.zakon.gov.ua>
3. Інформаційні ресурси про Україну - <http://www.infoukes.com>
4. Інформаційний бізнес-портал (вихід на законодавство) - <http://www.liga.kiev.ua>
5. Мережа аналітичних центрів України - <http://www.intellect.org.ua>
6. Проект Гарвардського університету для України - <http://www.harvard.kiev.ua>
7. Проект створення структур пріоритетного розвитку "Соціополіс" (Україна) - <http://www.sociopolis.org.ua>
8. Податкова система України - <http://www.tax.com.ua>
9. Список газет - http://list.mail.ru/10966/1/0_1_0_1.html
10. Список журналів - http://list.mail.ru/10967/1/0_1_0_1.html